

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI**

PATOLOJİK BEDEN ÜZERİNE GÖRSEL YORUMLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Zeynep Merve ÇİÇEK**

**Tez Danışmanı
Doç. CebraİL ÖTGÜN**

Ankara–2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI**

PATOLOJİK BEDEN ÜZERİNE GÖRSEL YORUMLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Zeynep Merve ÇİÇEK**

**Tez Danışmanı
Doç. CebraİL ÖTGÜN**

Ankara–2012

ONAY

Zeynep Merve ÇIÇEK tarafından hazırlanan “*Patolojik Beden Üzerine Görsel Yorumlar*” başlıklı bu çalışma, 22 Kasım 2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Anasanat* dalında *Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Atilla İLK YAZ
(Başkan)

Doç. CebraİL ÖTGÜN
(Danışman)

Prof. Mehmet YILMAZ

ÖNSÖZ

“Patolojik Beden Üzerine Görsel Yorumlar” adlı tezin amacı, hastalıkların beden üzerindeki etkisine dikkat çekerek sanat ve patolojik beden ilişkisini sorgulamaktır.

Araştırmada patolojik beden, hastalığın oluşum sürecinden hastalığın iyileşmesi aşamasına kadar düşünsel ve biçimsel olarak irdelenmiştir. Sanat alanında hastalık konusunda araştırma yapılarak konuyla ilişkili olduğu düşünülen sanatçılara ve sanat eserlerine yer verilmiştir. Bedende bulunan organların hastalıklar sonucunda oluşan fonksiyonel bozulmaları; hastalıkların bedende bıraktığı izler, hasarlar; bedenin doğuştan deformasyona uğramış temsilleri ve hastalıkların görünmeyen yönleri düşünülerek hastalık üzerine kavramsallık oluşturulmuş ve oluşturulan kavramsallıktan yola çıkılarak görsel çalışmalar hazırlanmıştır.

Araştırmanın yazınsal kısmı konuyla ilgili kaynaklardan edinilen verilerden, uygulama çalışmalarının olduğu kısım ise gözlem ve incelemelerden oluşturulmuştur. Uygulama çalışmalarının temeli araştırmacının birebir tanık olduğu ve gözlemlediği kişilerin hastalık konusunda yaşadıkları durumlara dayanmaktadır. Araştırmacı çalışmalarını kendi hastalıklarından, yakın çevresindeki kişilerin hastalıklarından ve Resim Öğretmeni olarak çalıştığı kurum olan TSK Sağlık Vakfı Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezi'ndeki öğrencilerinden faydalanarak hazırlamıştır.

Konu, hasta bedeninin sanatla ilişkisi kapsamında sınırlandırılmıştır. İçerik oluşturulurken bir bilim dalına ait olan konunun sanat çerçevesinde sınırlandırılması konunun içeriğinin oluşturulmasını zorlaştırmıştır.

Araştırma süresince deneyimleriyle beni yönlendiren, hoşgörüsünü ve sabrını esirgemeyen tez danışmanım sevgili Doç. Cebail ÖTGÜN'e; inceleme yapmama olanak sağlayan TSK Sağlık Vakfı Özel Eğitim Okulu ve

Rehabilitasyon Merkezi kadrosuna, velilerine ve öğrencilerine; destekleriyle yanımda olan aileme ve tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Zeynep Merve ÇİÇEK
Ankara, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
RESİMLER DİZİNİ.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BEDENSEL İŞLEVLERİN EKSİKLİĞİ

1.1. PATOLOJİK BEDEN.....	3
1.2. BEDENSEL HAREKETLİLİK.....	7
1.3. TERSİNE BEDENSEL HAREKETLİLİK.....	9
1.2.1. Bozulmanın Halleri.....	13
1.2.2. Çirkinin Halleri.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

SANAT TARİHSEL SÜREÇTE SANAT ve PATOLOJİK BEDEN İLİŞKİSİ

2.1. SANAT VE HASTALIK İLİŞKİSİ.....	21
2.2. 1950 ÖNCESİ BİÇİMİ BOZULMUŞ BEDENİN TEMSİLLERİ.....	34
2.3. 1950 SONRASI SANATTA PATOLOJİK BEDEN.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMALAR

3.1 UYGULAMALARIN DÜŞÜNSEL, BİÇİMSEL ve TEKNİK YAPILANMALARI.....	77
---	----

SONUÇ.....	102
------------	-----

KAYNAKÇA.....	104
---------------	-----

ÖZET.....	108
-----------	-----

ABSTRACT.....	110
---------------	-----

Resim Dizini

Resim 1: <i>Asklepios ve Kızı Hygieia</i> , M.Ö.755, Kabartma, Paris, Louvre.....	34
Resim 2: <i>İsa'nın İki kör adamı iyileştirmesi</i> , 1321, Mozaik, Kariye Müzesi...	35
Resim 3: <i>Ekmekle Balığın Çoğaltılması</i> , XIV. yy. Kariye Müzesi.....	36
Resim 4: Tintoretto, XVI. yy., <i>Şifalı Su (veya inmeli hastanın iyileştirilmesi)</i> , Venedik, San Rocco Kilisesi.....	37
Resim 5: Resim 5: Hieronymus Bosch, <i>Deliler Gemisi</i> , 1500, ahşap üzerine yağlıboya, 56x32 cm, Louvre Müzesi, Paris-Fransa.....	38
Resim 6: Annibale Carracci, Ölmüş İsa, 1582, tuvale yağlıboya, 70,7x88,8 cm.....	39
Resim 7: Hans Holbein, Ölü İsa, 1521, ahşap üzerine tempera, 32.4x202.1 cm.....	40
Resim 8: Wolfgang Heimbach, Sakat, 1669, Hamburg, Hamburg Kunsthalle.....	41
Resim 9: Alman Ekolü, İdrar Tahlili, 17. yüzyıl, Roma, Ulusal Sağlık Müzesi.....	41
Resim 10: Michel-François Dandre-Bardon, Hacamet, 18. yüzyıl, Saint-Quentin, Antoine Lécuyer Müzesi.....	42
Resim 11: Lavinia Fontana, Antonietta Gonsalus'un Portresi, 1594–1595 civarı, Blois Chateau.....	43
Resim 12: Salvadore Tresca, Valais'li Yarı Kreten Kadın, 19. yüzyıl, Paris, Tıp Tarihi Müzesi.....	44
Resim 13: Amerikan ekolü, John Merrick Fil Adam, 20. yüzyıl.....	45
Resim 14: Resim 14: Francisco de Goya, Dr. Arrieta'yla Özportre, tuvale yağlıboya, 1820, 115,6x79,1 cm.....	46
Resim 15: José de Ribera, Topal Çocuk, tuvale yağlıboya, 1642, 164x94 cm.....	46
Resim 16: Rembrandt van Rijn, Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi, tuvale yağlıboya, 1632, 169,5x216,5 cm.....	47
Resim 17: Vincent Van Gogh, Sarılı Kulak ve Pipoyla Kendi Portresi, 1889, tuvale yağlıboya, 51x45 cm, Leigh B. Block Koleksiyonu, Chicago.....	48

Resim 18: Henri de Toulouse-Lautrec, Sakatlığı, kartona yağlıboya, 1898, 39x30 cm, Toulouse-Lautrec Müzesi, Albi, Fransa.....	49
Resim 19: William Hogarth, Hovardanın Yazgısı, 1735, tuvale yağlıboya, 62,5x75 cm.....	50
Resim 20: Théodore Géricault, Cinnet (Dr. Georget'in Kliniğinden Bir Deli Portresi/Deli Kadın), tuvale yağlıboya, Güzel Sanatlar Müzesi-Lyon.....	51
Resim 21: Edvard Munch, Melankoli, 1899, tuvale yağlıboya, 110x126.....	52
Resim 22: Théodore Géricault, Kesilmiş Bir Kolla İki Bacak, 1818–1819, d'Orsay Müzesi.....	53
Resim 23: Pablo Picasso, Avingnon'lu Kızlar, 1907, tuvale yağlıboya, 243,9x233,7 cm, Modern Sanat Müzesi, New York.....	53
Resim 24: Otto dix, Cilt Nakli, 1924, 19.9x14.7 cm.....	54
Resim 25: Frida Kahlo, İki Frida, 1939, tuvale yağlıboya, 173,5x173 cm, Meksika Modern Sanatlar Müzesi.....	55
Resim 26: Resim 26: Jean Foutrier, Bir Rehine No.14, kâğıda yağlıboya, 1944,34.9x26.7.....	56
Resim 27: Francis Bacon, Otoportre, 1971, tuvale yağlıboya, 35,5 x 30,5 cm.....	58
Resim 28: Yüksel Arslan, Arture 64, 1964, 46x64 cm, T.C. Merkez Bankası koleksiyonu.....	60
Resim 29: Mehmet Güleryüz, Gariplikler Müzesi Akademi Sanat Şenliği, Kağıt hamuru, karışık malzeme, yerleştirme, 1979, 160x120x110 cm.....	61
Resim 30: Mehmet Güleryüz, Gariplikler Müzesi Akademi Sanat Şenliği'nden fotoğraf, Fındıklı Parkı, İstanbul, 1979.....	61
Resim 31: Neş'e Erdok, Saltanat Serisinden "Dilenci", 1977, tuvale yağlıboya, 170x104 cm.....	62
Resim 32: Neş'e Erdok, Saltanat, 1981, tuvale yağlıboya, 167x151 cm.....	63
Resim 33: Mehmet Uygun, Mavi Atım Güzel Atım Koştur bakalım, 1999, tuvale yağlıboya, 150x150 cm.....	64
Resim 34: Herman Nitsch, Performans, 2010.....	65
Resim 35: Marina Abramovic, Thomas'ın Dudakları, Performans, 1975/2005.....	66

Resim 36: Jenny Saville, Duraklamak, tuvale yağlıboya, 2002–2003, 305x213 cm.....	67
Resim 37: Michael Joaquin Grey, Yapay Kas Kasılması (Kavrayış Hatası), 1984-2001, Video, DVD, LCD ekran, pleksiglas kutu, Edisyon 3/8, 14x3,5 cm.....	69
Resim 38: Rona Pondick, Kaygı Boncukları, 1999-2001, Bronz, Edisyon 3/6 4x5x61 cm.....	70
Resim 39: Michael Rees, Ajna 2, 2001, Stereolitografi Reçinesi, cam dolap, 15x20,5x28 cm.....	71
Resim 40: Suzanne Anker, MRI Kelebek, 2008, suluboya kağıdı üzerine 15 dijital baskı, her biri 33x48,5 cm / yerleştirme 150x175,5 cm.....	72
Resim 41: Walter Schels, Klara Behrens, Yaş: 83, Doğum: 2 Aralık 1920, İlk portre: 6 Şubat 2004, Ölüm: 3 Mart 2004.....	74
Resim 42: Gunther Von Hagens, Alzheimer Hastalığı Bulunan Beyin, plastinasyon uygulanmış beyin, 2010.....	75
Resim 43: Gunther Von Hagens, Hidrosefali bulunan yeni doğmuş bebek, plastinasyon uygulanmış bebek.....	75
Resim 44: Patricia Piccinini, Beni Bağına Bas, 2011.....	76
Resim 45: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 1.1</i> , 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm.....	81
Resim 46: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 1.2</i> , 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm.....	81
Resim 47: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 1.3</i> , 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm.....	82
Resim 48: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 1.4</i> , 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm.....	82
Resim 49: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 1.5</i> , 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm.....	83
Resim 50: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 1.6</i> , 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm.....	83
Resim 51: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 2</i> , 2012, tuvale akrilik, büyük tuvallerin her biri 73x62 cm, küçük tuvallerin her biri 24x18 cm.....	86

Resim 52: (Resim 7’de yer alan çalışmaların fermuarları açık halleri.).....	86
Resim 53: Zeynep Merve Çiçek, <i>De-form 3</i> , 2012, maket kartonu üzerine fotoğraf, her biri 10x10 cm.....	89
Resim 54: Zeynep Merve Çiçek, <i>Şizofreniyi Anlamak</i> , 2012, karışık teknik.....	92
Resim 55: Zeynep Merve Çiçek, <i>Trizomi 21</i> , 2012, tuvale akrilik, küçük tuvallerin her biri 24x18 cm, büyük tuvallerin her biri 70x50 cm.....	94
Resim 56: Zeynep Merve Çiçek, <i>Özel Buluşma 1</i> , 2012, tuvale akrilik ve çini mürekkebi, 130x150 cm.....	97
Resim 57: Zeynep Merve Çiçek, <i>Özel Buluşma 2</i> , 2012, tuvale akrilik ve çini mürekkebi, 130x150 cm.....	98
Resim 58: Zeynep Merve Çiçek, <i>Özel Buluşma 3</i> , 2012, tuvale akrilik ve çini mürekkebi, 130x150 cm.....	99
Resim 59: Zeynep Merve Çiçek, <i>Özel Buluşma 4</i> , 2012, tuvale akrilik ve çini mürekkebi, 130x150 cm.....	100
Resim 60: Zeynep Merve Çiçek, <i>Özel Buluşma 5</i> , 2012, tuvale akrilik ve çini mürekkebi, 130x150 cm.....	101

GİRİŞ

Patolojinin, hastalığın ve hastalıkla ilişkili kavramların tanımlanması, hastalığın insanlık tarihinden itibaren sanatla ilişkili olarak tarihsel gelişimi ve hastalığın görsel çalışmalardaki ifadesi bu araştırmanın kuramsal çerçevesidir. Araştırmada belirlenen kaynaklardan okumalarla bir birikim oluşturularak hastalık kavramsallaştırılmış ve görsel çalışmalar üzerinde gerçekleştirilen incelemelerle hastalıkların bedene dair etkisine bir çözümleme gerçekleştirilmiştir.

Birinci bölümde patolojinin tanımı, kapsamı, sınırlılıkları, alanları, alt dalları, sistemleri ve branşlarına yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Patolojinin ardından, bedenin sağlıklı ve hastalıklı durumları irdelenerek bedendeki sistemin çalışmasına ve bedendeki sistemin aksaklıklarına dair tanımlamalar ve açıklamalar bulunmaktadır. Ayrıca hastalık beraberinde bozulmayı ve çirkinliği getirdiği için bedende çirkinlik ve bedende bozulma kavramlarına dair sorgulamalar yer almaktadır.

İkinci bölümde, hastalığın tarihinden yola çıkılarak hastalık ve sanat ilişkisi bağlamında insanlık tarihinden günümüze kadar konuyla ilişkili olduğu düşünülen sanatçılara ve eserlerine yer verilmiştir. İkinci bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım patoloji ve sanat ilişkisini diğer iki kısım da hastalığın tema olarak işlendiği örnekleri içermektedir. İkinci kısımda patolojik bedenin sanat tarihindeki ilk örneklerinden 1950'li yıllara kadar yapılmış örnekler, üçüncü kısımda da 1950'li yıllardan günümüze kadar çağdaş sanat-patolojik beden ilişkisini sağlayan çalışmalardan örnekler bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde ise patolojik beden üzerine düşünsel ve biçimsel olarak kavramsallık oluşturularak hastalığın bedende yarattığı aksaklıklar, sebep olduğu bozulmalar ve bıraktığı izler üzerine oluşturulan uygulama çalışmaları yer almaktadır.

Araştırmada yöntem olarak; araştırma, gözlem ve uygulama yöntemleri kullanılmıştır. Konuyla ilgili; kitap, makale, dergi, katalog gibi yayınlardan faydalanılarak konu desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEDENSEL İŞLEVLERİN EKSİKLİĞİ

Hastalığa karşı kalkan yok, olamaz da.

Değil mi ki bedenli bir yapımız var,
hastalanabilen bir varlığımız öyleyse.¹

Nermi Uygur

1.1. PATOLOJİK BEDEN

“Patoloji, organ ve sistemlerde hastalık olarak ortaya çıkan yapısal değişiklikleri (morfoloji), fonksiyonel bozuklukları, bunların nedenlerini (etiyoloji) ve oluşum mekanizmalarını (patogenesis) inceleyen bir bilimdir.”² Patoloji: “Grek dilinden alınan, *pathos* (hastalık) ile *logos* (sözcük) kökeninden gelen *logy* (bilim) ekinden oluşturulmuştur. Böylece patoloji, *hastalık bilimi* anlamını taşır.”³ Tüm organlarda oluşan hastalıkların başlangıcından iyileştirilmesi aşamasına kadar olan süreç patolojinin kapsamına girmektedir.

Patoloji, hastalıkların nedenleri ve mekanizmalarını açıklama çabalarından ortaya çıkmıştır, insanlık tarihi ve tıbbın kendisi kadar da eskidir. Tıbbın kendisi gibi patoloji de sınırları net olarak belirlenmiş bir bilim dalı değildir. Patoloji oluşum ve gelişimini anatomi, fizyoloji, fizik, kimya, mikrobiyoloji, immünoloji, genetik, hücre ve moleküler biyolojide olan gelişmelere paralel olarak, bu disiplinlerde oluşan bilgi birikimlerinden yararlanarak sürdürmüştür.⁴ Patoloji, hem kendi başına bir bilim dalı hem de diğer bölümleri bünyesinde taşıyan bir bilim dalıdır.

¹ Nermi Uygur, **Yaşama Felsefesi**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, Ekim 1981, s.54.

² Ganze Mocan Kuzey, **Temel Patoloji**, Ankara, Güneş Kitabevi, 2007, s.9.

³ Münevver Yenerman, **Genel Patoloji 1**, İstanbul, Nobel Kitapevleri, 1994, s.1.

⁴ Kuzey, **a.g.e.**, s.9.

Patolojinin, *Patolojik Anatomi* (Çıplak gözle inceleme), *Histopatoloji* (Hasta dokuları inceleme), *Sitopatoloji* (Hücreleri mikroskopla inceleme), *Şirürjikal Patoloji* (Biyopsi), *Ültrastrüktürel Patoloji* (Hücre içindeki 10A° - 2000A° çapındaki elemanların ve virüslerin elektron mikroskobu ile incelenmesi), *Histokimyasal Patoloji* (Çeşitli teknikler ile hazırlanan doku kesitlerinin değişik boyalar ile boyanması ve böylece hücreler içindeki enzim vs.nin gösterilmesi) ve *İmmünopatoloji* (Bağışıklık reaksiyonlar sonucu meydana gelen bozukluk veya durumları inceleyen bilim dalı) gibi çeşitli alanları vardır.⁵ Bu alanlar bedendeki organların yapı ve özelliklerine göre oluşturulmuşlardır.

Patolojinin araştırma alanlarına göre de alt dalları bulunmaktadır. Bunlar: Deneysel Patoloji, Kliniksel Patoloji, Coğrafi Patoloji, Genetik Patoloji, Adli Tıp Patolojisi'dir.⁶

Patoloji, tıp etkinliğinin içinde bir temel bilimdir. Patoloji alanında genel olarak hastalık olgusunun "kendisi"nin ve tek tek hastalıkların yanında, onların nedenleri ve oluş biçimleri araştırılır.⁷ Fakat patoloji öğrenimi Genel Patoloji ve Özel Patoloji ya da Sistem Patolojisi (Organ Patolojisi) olmak üzere iki bölüme ayrılır.

Genel Patoloji genel anlamda hastalıkların nedenlerini yani *etioloji*'yi, hastalıkların oluş biçimleri yani *patojenez*'i, hastalık sonucunda organ ve dokularda görülen fonksiyon bozukluklarını yani *patolojik fonksiyon*'u ve hastalıklar sonucunda organizmada oluşan ve çıplak gözle görülen (*patolojik anatomi*) veya çeşitli mikroskoplarla saptanabilen (*histopatoloji ve sitopatoloji*) lezyonları, yani *morfoloji*'yi inceler.⁸ Genel Patoloji'de birçok organ ya da organizma tümü ile incelenir. Organların ve sistemlerin ortak noktaları ele alınır.

⁵ Yenerman, a.g.e., s.1.

⁶ Yenerman, a.g.e., s.1.

⁷ Kuzey, a.g.e., s.4.

⁸ Yenerman, a.g.e., s.7.

Özel Patolojide ise, her sistem ayrı ayrı ele alınır. Her sistemi tutan hastalıklar incelenirken o hastalığın etiyolojisi, patojenezi, patolojik fonksiyon sorunu ve morfolojisi araştırılır.⁹ Özel patolojide tüm organların patolojisi branşına göre incelenir, her branşın patolojisi vardır: akciğer patolojisi, karaciğer patolojisi, göz patolojisi vb... Tüm organların dokuları farklı olduğu için tüm organların kendi patolojisi bulunmaktadır.

Hastalık, bilinen veya henüz bilinmeyen nedenlerle oluşan, başlangıcı, gelişmesi, süresi ve sonlanması kendine özgü bir olaydır. Hastalıklar oluşma zamanı bakımından *konjenital* ve *akiz* olmak üzere ikiye ayrılır. Konjenital hastalıklar, genetik bir faktöre bağlı olan, kalıtsal olarak soylara taşınan veya kalıtsal faktörle ilgili olmayıp sadece bir kişide görülen türlerdir. Akiz hastalıklar ise doğumdan sonra her yaşta görülür.¹⁰

Hastalıkların tümünün temelinde çeşitli etkenlere bağlı olarak hücre zedelenmeleri oluşur. Bedende hücreler iç ve dış ortamlarında değişikliklere yol açan birçok zedeleyici etkenlerle karşılaşılırlar. Bu etkenlere karşı hücrelerin biçimlerdeki yanıt verme düzenleri hastalıkların temelini oluşturur.¹¹ Hücrenin normal metabolizmada kalma ve adaptasyon kapasitesini aşan ya da adaptasyonuna izin vermeyen etkenlerle karşılaşması durumunda ortaya çıkan yapısal ve fonksiyonel bozukluklara *hücre zedelenmesi* denilir. Zedelenme hücrenin iç yapısı ve etkenin özelliklerine bağlı olarak *geri dönüşümlü (reversible)* ya da *geri dönüşümsüz (irreversible)* olur. Geri dönüşümlü zedelenme denildiğinde zedelenmeye yol açan etken ortadan kalktığında, hücrenin normal yapı ve işlevini kazanması anlaşılır. Örneğin kalbi besleyen koroner arterler 30 dakikadan daha kısa bir süre bağlanır ve bu süreyi aşmadan damarlar açılıp kalbin yeniden kanlanması sağlanırsa, kalp kasında olan tüm morfolojik ve fonksiyonel

⁹ Yenerman, a.g.e., s.8.

¹⁰ Yenerman, a.g.e., s.2.

¹¹ Kuzey, a.g.e., s.11.

değişiklikler normale dönebilir. Geri dönüşümsüz zedelenme ise hücre ölümü ile sonlanır. Hücre ölümünün morfolojisi ve mekanizması farklılık gösteren iki esas tipi vardır: *Apoptoz* ve *nekroz*.¹² Canlı organizmanın doku ve organlarında ışık mikroskobu ile tanınan, hücre ölümünü takiben oluşan morfolojik değişikliklere *nekroz* denir.¹³ Bazı genlerin kontrolündeki bir dizi olaylar sonucu, organizmaya ait istenmeyen hücreleri ortadan kaldırmak için tasarlanmış programlanmış hücre ölüm modeline de *apoptoz* denir.¹⁴ Apoptoz ölümü bilinçli yapılan hücre ölümü şeklindedir, nekroz ölümü ise kazalar sonucu oluşan durumlarda görülür.

Patoloji, gözle görülür, mikroskobik, moleküler vb. her düzeyde yapısal / biçimbilimsel (morfolojik) hastalıklı değişmelere / bozukluklara yönelik olan bir temel bilimsel alandır ve bu yönüyle Fizyopatoloji ve Psikopatoloji ile de ilişkisi vardır.¹⁵ Fakat İşlev bozukluklarının incelendiği Fizyopatoloji'den ve ruhsal bozuklukların ele alındığı Psikopatoloji'den ayrılır. Genetik ya da sonradan meydana gelen, hem işlevsel anlamda hem de görüntü bakımından meydana gelen tüm bozulmalar ve aksaklıklar hastalık olarak değerlendirilir ve patolojinin kapsamına girmektedir. Sadece ruhsal rahatsızlıklar ve hastalıkların iyileştirilmesi süreçleri patolojinin alanının dışındadır.

¹² Kuzey, **a.g.e.**, s.11.

¹³ Kuzey, **a.g.e.**, s.18.

¹⁴ Kuzey, **a.g.e.**, s.21.

¹⁵ Kuzey, **a.g.e.**, s.4.

1.2. BEDENSEL HAREKETLİLİK

Beden, varlığımızın maddi bölümü; elle tutulan, gözle görülen sadece dışarıdan algılayabildiğimiz; fakat, işlevsel anlamda içten yönetilen sistemler bütünüdür. Bu sistemler sürekli hareket halindedir. Tüm sistemlerin kendi içinde bir görevi vardır. “Olgunluğa erişen her bedende yaklaşık 60 milyar hücre bulunmaktadır ve bu hücreler beden fonksiyonlarımızı yerine getirmek üzere düzenli bir şekilde buldukları sistemde işbirliği içinde çalışırlar.”¹⁶

İnsanların dış görünüşleri arasında büyük farklılıklar olmasına rağmen tüm bedenler aynı hareketliliği bünyesinde barındırır.¹⁷ Hareketliliğin işleyişi, yapısal olarak sorunsuz olan bedenler sağlıklı olma özelliği taşır ve normal işleyiş sistemine sahip oldukları kabul edilir.

Sağlık, hastalığın olmayışı, günlük aktiviteleri yapabilmek ya da formda olmak ve sağlıklı yaşam olarak tanımlanabilir. Bununla beraber moral boyutu da bulunan sağlık çok kıymetli bir rezerv olarak görülmekte ve özellikle bireyin kendine iyi bakmaması durumunda kaybedilebilecek bir değer olarak tanımlanmaktadır. Birey kendine iyi baktığı, sağlıklı davranışlarda bulunduğu takdirde bu “sermaye”nin artacağı düşünülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün 1947 yılında benimsediği tanımlamaya göre ise sağlık; “Yalnızca hastalık ya da sakatlığın bulunmaması olmayıp; aynı zamanda bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden de tam bir iyilik durumudur.”¹⁸ Bedende sağlığın sağlanması için bir bütünlüğün olması gerekmektedir.

Sağlığın tanımlanma biçimlerine bakıldığında, hastalığın olmayışı ortak anlayışlarının dışında, tanımlarda ruhsal bütünlük, sosyal iyilik hali, formda olmak, sağlıklı yaşam, rezerv, moral ve neşe kavramları da yer

¹⁶ Gunther von Hagens, **Body Worlds**, ed.: Angelina Whalley, İstanbul, Arts & Sciences, Aralık 2010, s.37.

¹⁷ **İnsan Vücudu**, yay. haz.: Sevil Kıvan, çev.: M. Saba Kestef, 25.baskı, İstanbul, Acar Basım, Haziran 2008, s.6.

¹⁸ Metin Ateş, **Sağlık Sistemleri**, İstanbul, Gerekli Kitap, Şubat 2011, s.1.

almaktadır.¹⁹ Bedende organların normal hareketliliğini sürdürmesi beraberinde bedende psikolojik olarak da sağlığı getirir, psikolojik açıdan sağlık ise bedenin günlük hayatta, sosyal yaşamda sağlıklı olması anlamına gelmektedir. Bedende sağlık bir bütünün parçaları gibi birbirini takip ederek kendini gerçekleştirir.

Foucault'ya göre beden; düzenli olarak bakılması, kontrol edilmesi ve verimli olması gereken bir iktidar alanıdır. Featherstone, beden bakımının düzenli kontrolü ve verimliliği için bedene yöneltilen dikkati, düzenli aralıklarla yaptırılan akraba bakımına benzetirken; sağlıklı olmanın Bauman'a göre bir üst sınırı yoktur. Bauman, Sağlığa ilişkin profesyonel yardım ihtiyacının sınırsız olduğunu ve karşılanması durumunda da bu ihtiyacın daha da artacağını söyler.²⁰

Bedensel hareketlilik insan hayatı için gerekli ve önemlidir. Çünkü bedende meydana gelen en küçük bir aksaklık bile bedendeki sistemin tersine bir sistem oluşmasına yani hastalıkların ortaya çıkmasına neden olur. Ve sistemi onarabilmek için bedende bir mücadele başlar.

¹⁹ Deniz Sezgin, **Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011, s.35.

²⁰ Akt., Sezgin, **a.g.e.**, s.49.

1.3. TERSİNE BEDENSEL HAREKETLİLİK

Beden, işleyiş bakımından bir sisteme sahiptir ve bu sistem tüm insanlarda aynı şekilde çalışmaktadır. Herkesin sistemini birbirinden ayıran bir faktör bulunmaktadır. O da bedendeki hastalıklardır. Hastalık; “Bilinen veya bilinmeyen nedenlerle oluşan, başlangıcı, gelişmesi, süresi ve sonlanması kendine özgü olaydır.”²¹

Beden var olmaya başladığı andan itibaren hastalıklarla karşılaşma riskini taşır. İnsan sağlık ile hastalık arasında yaşam boyu gelgitler yaşar. Herkesin iki durumu da taşıma olasılığı her daim söz konusudur. Susan Sontag’ın söylediği gibi: “Doğup hayata gelen herkes, biri ‘sağlıklılar’, diğeri ‘hastalar’ ülkesinde olmak üzere çifte vatandaşlığa sahiptir yeryüzünde. İstisnasız herkes, iyi pasaportuyla yaşamak istemesine rağmen, günün birinde –en azından bir süreliğine- öteki ülkenin hüviyetini taşıyor olacaktır.”²²

Sağlık ömür boyu sahip olduğumuz bir özgürlük gibidir. Fakat hastalıklarla özgürlüğümüzün ne zaman ortadan kalkacağı tahmin edilemez. Nermi Uygur’a göre: “Sağlığa sarsılmaz bir gerçekmiş gibi bel bağlayanlar, yaşama karşısında çocuksu bir davranış benimsemişlerdir.”²³

Küçük bir kabartı, görünmez bir sıyrık, belli belirsiz bir yara, nerden çarptığı anlaşılmayan bir sancı, gözde bir yanma, kulakta bir vınlama, böğürde bir tuhafılık, bir çöp, bir diken, bir kan pıhtısı, anlık bir tıkanma – bak en güçlü birdenbire en çelimsizlerle birlikte yerlerde sürünmekte.²⁴ Diyerek sağlığın küçük sebeplerle bile bozulabileceğine işaret etmiştir Nermi Uygur.

²¹ Yenerman, **a.g.e.**, s.2.

²² Suzan Sontag, **Bir Metafor Olarak Hastalık**, çev.: Osman Akınhay, Birinci Basım, İstanbul, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, s.3.

²³ Uygur, **a.g.e.**, s.55.

²⁴ Uygur, **a.g.e.**, s.55.

Hastalık çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Hastalık nedenleri; “Canlı etkenler, fiziksel nedenler, kimyasal nedenler, beslenme bozuklukları, genetik faktörler, psişik nedenler ve bilinmeyen nedenler”²⁵ olarak sayılabilir. Bedensel ya da ruhsal yönden problem yaratan eksiklikler, fazlalıklar, dengesizlikler kişide hastalığa neden olur. Aynı şekilde, dıştan veya içten gelen nedenlerle insanın zihinsel ve duygusal işleyişinin arızalanması da psikolojik hastalıklarla sonuçlanır. “Fizyolojik hastalıklar, çeşitli şekillerde sınıflandırılır: enfeksiyonal hastalıklar, salgın hastalıklar, alerjik hastalıklar, dejeneratif (doku bozukluğuna dayalı) hastalıklar, kadın hastalıkları, cilt hastalıkları, göz hastalıkları, iç hastalıkları, menenjit, bebeklik ve çocukluk çağı hastalıkları, yaşlılık hastalıkları... Psikolojik hastalıkların da kendi içinde çeşitleri vardır: paranoya, insomania (uykusuzluk), anksiyete (aşırı endişelilik), hipokondriyazis (hastalık hastası olma durumu), sosyal bozukluk, akrofobi (yükseklik korkusu), depresyon, agorafobi (açık alan korkusu), obsesif-kompulsif bozukluk (takıntılı olma durumu), şizofreni, kişilik bozukluğu, aşırı unutkanlık, narsizm...”²⁶

Hastalıkların çeşitleri, sınıfları, gruplandırmaları ya da nedenleri yukarıda belirttiğimiz gibi farklı farklıdır ve hem fiziksel açıdan hem de ruhsal açıdan içsel bir mücadele hâkimdir. İçte fiziksel bir mücadele gerçekleşirken psikolojik açıdan da bir mücadele başlar. Kişide fiziksel acı, duygusal sancı, yalıtılmışlık hissi vardır. Ayrıca hastalık olumsuzluk hissettirse de, derinde üzüntü, keder getirirse de bir başka açıdan da bazen yeni ve bazı önemli gerçekleri görmemizi sağlar. Hastalık bir bakıma bitmez tükenmez bir öğrenim kaynağıdır. Nermi Uygur’a göre; “Yaşamayı yaşama yapan pek çok öge ancak hastalıkta peçelerinden sıyrılır. Öğrenmeye yatkın olmayanların bile gözünü açtığı olur. Öğrenmeyi sevenlerinse – ne yazık ki – yürümesi gereken bir bilgi yoludur hastalık. Anlayışı genişletip hoşgörüyü arttırarak sevgiyi katkısızlaştırabilir; kendini çepeçevre kavramayı başaranları daha

²⁵ Yenerman, a.g.e., s.11.

²⁶ Baki Asiltürk, “Şiir ve Hastalık Metaforu”, **Yasak Meyve**, yay. haz.: Komşu Yayınevi, İstanbul, Ege Basım, 49, Mart/Nisan 2011, s.50.

dürüst, daha akıllı, daha becerikli, daha güçlü, daha mutlu, daha insan kılabilir.²⁷ Sahip olduğumuz sistemin değerini fark etmemizi sağlayabilir.

Bedende bir hastalık meydana geldiyse, hastalık süresince bedende fiziksel anlamda ve sosyal anlamda hastalığı yok etmeye yönelik bir mücadele başlar. Sistemin tek meşguliyeti hastalıkla başa çıkmadır.

Başka türden canlılar için hastalığın bir nitelik olduğu söylenebilir fakat yalnızca insan göz önüne getirildiğinde, hepimiz sağlıklı olmayı tercih etsek de, hastalığa yer vermeyen bir insan yaşamı bulunmamaktadır.²⁸ Hastalık, yaşamın içinde barınır. Yaşamın bir parçasıdır. Kaç yaşında olursak olalım, hastalık insan hayatının ayrılmaz bir parçası durumundadır. Anne karnında başlayıp bebekliğe, çocukluktan gençliğe, orta yaştan yaşlılığa kadar hemen her dönemde çeşitli hastalıklara maruz kalırız. Ve taşıdığımız hastalıklar çalışma hayatımızı, diğer insanlarla ilişkilerimizi, aile yaşantımızı, derin psikolojimizi ister istemez etkiler. Eğer, söz konusu olan ağır bir hastalıksa bu etki çok daha fazla olur, hayatımızı alt üst eder.²⁹ Hayatımızda rutin olarak benimsediğimiz işlerimizi ve meşguliyetlerimizi bir tarafa bırakarak sadece hastalıkla baş başa kalırız.

Dethlefsen ve Dahlke'ye göre, hastalık, tuhaf bir durumdur. Vücudun herhangi bir yerinde ansızın ortaya çıkan bir anormalliktir. Bedende bir hastalık belirtisi ortaya çıktığında, dikkatimizi kendisine çeker ve böylece o ana kadarki yaşam akışımızda bir kesintiye yol açar. Vücudun neredeyse tamamında işlerin yolunda gitmemesi sonucu doğar ve hayatın ritmi tamamen değişir. Yeme-içme alışkanlıklarımız, uyku düzenimiz, çalışma ve tembellik saatlerimiz birbirine girer / birbirinin yerine geçer. Uyumamız gereken saatlerde uyanık, uyanık olmamız gereken saatlerde uykuda oluruz. Üstelik bu, gerçi günlük hayatta da vücudun tamamına hükmettiğimiz

²⁷ Uygur, **a.g.e.**, s.61.

²⁸ Uygur, **a.g.e.**, s.54.

²⁹ Asiltürk, **a.g.m.**, s.51.

söylenemez, tamamen vücudumuzun emrine girdiğimiz bir sürece dâhil eder bizi. Her belirti, dikkati, ilgiyi ve enerjiyi kendisine çeken bir sinyaldir. Her belirti bizi, istediklerimize veya istemediklerimize dikkat etmeye zorlar. Biz ise, dışarıdan gelen bu kesintiden rahatsızlık duyarız ve tek bir hedefe yöneliriz; Rahatsızlık veren şeyi (hastalığı) tekrar yok etmek. Kişi rahatsız edilmek istemez ve böylece hastalık belirtisine karşı bir savaş başlatır. Oysa bu savaş da bir ilgi ve çaba gerektirir, böylece belirti, daima kendisiyle uğraşmamızı sağlayarak, hedefine ulaşmış olur.³⁰ Hastalık tüm ilgimizi toplamış olsa da tüm çabamızla hastalığı yenmek için mücadele ederiz.

Hastalıkla mücadele sonucunda ise ya iyileşme ya da ölüm gerçekleşir. “Ölümlerle sonuçlanmayan hastalık, hiçbir iz bırakmadan tam bir iyileşmeyle son bulur veya iz bırakarak iyileşir.”³¹ Tam bir iyileşme gerçekleşirse sistem fiziksel anlamda da, sosyal anlamda da normal çalışma şekline geçer. Tam bir iyileşme gerçekleşmezse sistemde bozulmalar meydana gelir ve beden mevcut durumuna göre yeni bir sistem oluşturur. Bu durum sistemde de kişinin sosyal hayatında da kalıcı değişiklik anlamına gelmektedir.

Genetik, fizyolojik ya da psikolojik olarak bozulmalara sebep olan, hayatımıza yön veren, yaşama alışkanlıklarımızı değiştiren, duygu durumumuzu etkileyen tersine hareketlilik hastalığıdır.

³⁰ Thorwald Dethlefsen, Ruediger Dahlke, **Hastalık İyileşmeye Giden Yoldur**, yay. haz.: Nezih Başgelen, çev.: Berrin Bilgin Haznedar, Birinci Baskı, İstanbul, Kanaat Basımevi, 2002, s.15.

³¹ Yenerman, **a.g.e.**, s.2.

1.3.1. Bozulmanın Halleri

Hastalıklar kimi zaman iyileşir bedende iz bırakmaz, kimi zamansa iyileşse de bedende kalıcı değişikliklere, bozulmalara sebep olur. Bozulma bedende doğuştan ya da sonradan gerçekleşmiş olabilir. Tarihte bozulmuş beden dönemlere göre farklı düşünceler kapsamında yorumlanmıştır.

Bedeninde bozulma olan kişi bütün kusurları kendisinde toplayan bireydir; bu kusurlar da her zaman bedene etki eder. Bedensel bozulmalar başkalarında her dönemde büyülü bir merak uyandırmıştır.

Bozulmanın etkisi, doğa bilimlerinde özellikle 16. yüzyıla 18. yüzyıl arasında hissedilmiştir.³² Bozulma, kavram olarak ise ruh hekimleri arasında doğmuş, gelişmiş bir kavramdır. Akıl hastalıkları için kullanılır, onlardan ileri geldiği düşünülür, ama bozulmuş tipin kendisi kreten, geri zekâlı ve idiyot olarak değerlendirilir. Bozulma kavramını geliştiren kişi Bénédict-Augustin Morel'dir (1809–1873). Morel 19. yüzyılın ikinci yarısında bozulmayı yorumlamış ve eleştirmiştir. Morel, kreten olarak adlandırılan, tiroit bezleri zayıf ve çoğunlukla guatrli kişilerden ya da önemli ruh hastalığı ve zihinsel gerilik vakalarından hareketle, cinse ilişkin psikiyatrik kategori "bozulmuşlar" kategorisini öne sürmüştür.³³ "Bozulmuşlar", biçimi bozulmuş veya ruhsal yönden bozulmalara sahip olanlar; gücünü yitirmiş, kusurlu ve diğer bedenlerden aşağı olarak yorumlanmıştır.

Bedeninde bozulma olan kişi hayvanla akraba olarak görülmüştür. Yaratılış'ın kurallarına aykırı olduğu için Tanrı'nın başarısızlığının ete kemiğe bürünmüş halinin ifadesi sayılmıştır. Ve insanlar bu kişilerden ya korkmuşlar ya da onları yüceltmişlerdir. Ya şeytanın yordakçısı ya da Tanrı'nın mucizevi bir elçisi olarak görülmüşlerdir. İlahi güçlerin mutlak kudretinin bir alameti,

³² Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Georges Vigarello, **Bedenin Tarihi 1: Rönesans'tan Aydınlanma'ya**, çev.: Saadet Özen, İstanbul, YKY, Mayıs 2008, s.302.

³³ Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Georges Vigarello, **Bedenin Tarihi 2: Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a**, çev.: Orçun Türkay, İstanbul, YKY, Mayıs 2011, s.227.

uğursuzluğun yeryüzündeki habercisi olarak değerlendirilmişlerdir.³⁴ Kimi zaman da *Guy de Maupassant*'ın *L'Aveugle* öyküsündeki gibi sinsilikle suçlanmışlardır. Bunun nedeni bütün özürlü bedenlerin korku ve kuruntu yaratmasıdır. “Zekâ Geriliği” çekenlerin şaşkın hali ve salyalarını kontrol edememesi, İngiliz filozof *John Locke*'u onların insanla hayvan arasında bir ara tür olduğunu düşünmeye iter, Alman filozof *Gottfried Wilhelm Leibniz* de görüntüye değil, “iç işaretler”e bakmak ve onları insandan saymak konusunda kararsız kalır.³⁵ Bilimsel bir bakıştan çok inançlara ve görüntüye dayalı bir yorumlama hâkim olmuştur bozulmuş bedenlere karşı.

“Mikrosefal, cüce, tescilli alkolik, idiyot, kriptorşit (erbezi olmayan), kreten, guatrlı, sıtmal, saralı, tescilli sıracalı, veremli, raşitik” kişiler bozulma “hastalığı”nın kurbanları olarak sayılabilir.³⁶

Bozuk şekilli bedenın yarattığı izlenim, kişinin kendisini sorgulamasına sebep olur. Bozulmuş beden, sağlıklı beden için rahatsızlık vericidir.

Bozulmuş beden; sokaktaki insanlar, yazarlar, bilginler, hatta onunla ilgilenenler tarafından görüldüğünde bile, hayali bir biçimde öğrendirici ve sefil olarak algılanır. Tüm bu düşünceler 18. yüzyıla kadar varlığını sürdürür. 18. yüzyılın sonunda ise tarihsel bir kırılma yaşanır ve özürlüler eğitime, aşağı tabaka olarak görülmemeye, çirkin ve korkutucu olarak görünmekten kurtulmaya başlarlar.³⁷ İnançlara dayalı olan düşünce bozulmuş bedenlerin oldukları gibi kabul edilmelerine bırakır kendini.

19. yüzyılda ise, toplum tarafından yaralanmış bir bedensellik, düzeltilebilir bir bedensellik çerçevesinde değerlendirilerek bozuk bedenın iyileştirilmesi ve yeniden topluma kazandırılması düşüncesini doğurmuştur.³⁸

³⁴ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1**, s.302.

³⁵ Corbin v.d., **Bedenin Tarihi 2**, s.220.

³⁶ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 2**, s.228.

³⁷ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 2**, s.220.

³⁸ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 2**, s.229.

Bozulmuş bedene karşı olan toplumdaki yadırganmalar yavaş yavaş geride kalmıştır.

20. yüzyılın ilk yirmi yılında ise, bozulmuş bedene bakış ve davranış kökten değişir. İğrenme ve şaşkınlık sürer; sosyolog *Erving Goffman*'ın damgalama olarak adlandıracağı tutum, bozuk bedeni değersizleştirmeye devam eder; zihince ve bedence geri kişilerin Nazi rejimi tarafından yok edilmesi de bunu doğrulamaktadır. İnsanın kendisine ilişkin olası bir görüntünün yarattığı korku ve ilgili bireylerin gurur yaraları da kaybolmaz. Ama kamusal alanda doğrudan ya da dolambaçlı yoldan bozuk beden sorumluluğunun alınması kökten değişmiştir; bu da engelli kavramını haber verir. Özürlü beden iş yerinde ve savaşta, yani toplumsal koşullarda kazaya uğrayan beden aracılığıyla, sefaletin, terk edilmişliğin ya da sömürünün alanından kurtulur ve saygınlık, yeniden topluma kazandırma, toplumsal katılım alanlarında yer alır.³⁹

Bedende bozulma 16. yüzyıldan itibaren tarihte farklı düşünceler bağlamında irdelenmiştir. Bozulmuş beden hor görülen, dışlanan, insanlık dışı sayılan tavırları geride bırakarak yadırganmayan ve olduğu gibi kabul edilen bir tavra sahip olmuştur.

³⁹ Corbin v.d., **Bedenin Tarihi 2: Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a**, s.231.

1.3.2. Çirkinin Halleri

Hastalık, kemikleri, iskeleti veya kasları deformasyona uğrattırsa veya biçimi anormal yönde değiştirirse çirkinliğe neden olur. Bozulma ve çirkinlik birbirini tanımlayan kavramlardır. Bedende hastalıklar sonucu oluşan bozulma çirkinliğin, çirkinlik de bozulmanın bir işareti ve belirtisidir. Tükenme, ağırlık, halsizlik, bitkinlik, kasılmalar ya da felç, özellikle koku, renk, dağılma ve bozulmanın şekli gibi özgürlüğün, her türlü yoksunluğun her önerisi özdeş bir tepkiye, değer yargısına, 'çirkin'e neden olur.⁴⁰ Bu bağlamda bedendeki hastalıklar bozulmanın, bedendeki bozulmalar ise çirkinliğin ifadesidir.

Çirkinlik göreceli bir kavramdır ve başka bir kavramla bağlantılı olarak algılanır. Bu diğer kavram *güzelliktir*. Çirkinlik yalnızca güzellik nedeniyle vardır ve bu onun olumlu terimidir. Çirkinliğin varlığı bir görüşe göre güzelliğin varlığına bağlanmıştır, çünkü çirkinlik yalnızca güzelliğin karşılığı olarak görülmüştür.⁴¹ Çirkinlik ve Güzellik kavramları birbirinin zıddı olarak ele alınır.

Antik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar da çeşit çeşit estetik kuramları, çirkinliği güzelliğin antitezi, fiziki ve ruhsal Güzelliğin temel alındığı oran kurallarını bozan bir uyumsuzluk, herhangi bir yaratığın doğal olarak sahip olması gerekenin bir eksikliği olarak görür.⁴² Güzellik olması gereken, çirkinlik ise olması gerekenin yoksunluğudur. Güzellik normal, çirkinlik ise anormal karşılanır.

Güzellik ve çirkinliğin eşanlamlılarını inceleyecek olursak, güzellik: hoş, şirin, latif, çekici, uygun, sevimli, enfes, büyüleyici, uyumlu, mükemmel, hassas, zarif, sihirli, harika, etkileyici, muhteşem, fevkalade, muazzam, harikulade, müthiş, olağanüstü, takdire şayan, nefis, görkemli, göz alıcı ve

⁴⁰ Umberto Eco, **Çirkinliğin Tarihi**, çev.: Anaca Uysal Ergün v.d., İstanbul, Doğan Kitap, Kasım 2009, s.15.

⁴¹ Umberto Eco, **Güzelliğin Tarihi**, çev.: Ali Cevdet Akkoyunlu v.d., İstanbul, Doğan Kitap, Nisan 2006, s.136

⁴² Eco, **Güzelliğin Tarihi**, s.133.

şahane olarak betimlenir; çirkinlik ise; uzaklaştırıcı, dehşet verici, korkunç, tiksindirici, hoş olmayan, çok garip, iğrenç, iğrendirici, yakışıksız, bozuk, kirli, açık saçık, çok itici, korkutucu, aşağılık, canavarca, berbat, sarsıcı, kaba saba, pek kötü, çok fena, ürkütücü, kâbuslu, hasta edici, mide bulandırıcı, kokuşmuş, korkutan, yüz kızartıcı, hantal, gücendirici, yorucu, saldırganca, şekilsiz ve biçimi bozulmuş olarak betimlenir. Güzelin tüm eş anlamlıları tarafsız bir değer takdirinin tepkisi olarak kavranabilirken, neredeyse çirkinin tüm eş anlamlıları şiddetli bir püskürtme, dehşet ya da korku değilse bile iğrenme olarak kavranır.⁴³ Güzellik iyi, hoşla giden duyguları anımsatır; çirkinlik ise kötü, hoşla gitmeyen duyguları anımsatır.

Güzellik ve çirkinliği düşünürler örneklerle tanımlamaya çalışmışlardır. Nietzsche güzellik ve çirkinliği “özellikli” model göstererek tanımlar. Bir nesne (bir insan vücudu, bir ağaç ya da bir vazo) formunun malzemenin üzerinde ifade ettiği tüm belirgin özelliklere sahip olması gereğini vurgular. Bu anlamda çirkinlik terimi yalnızca kocaman bir kafası ve çok kısa bacakları olan bir insan gibi orantıya uymayan herhangi bir şeye uygulanabilir.⁴⁴ Darwin ve başka önemli filozoflar ise, tanımlanan iğrenmede olduğu gibi, duygusal tepkiler oluşturduğu düşünülen çirkinliğin estetik yorumunun mümkün olup olmayacağını merak etmişlerdir. Aslında tarihimiz boyunca kendi içinde çirkinliğin belirlemeleri ile (pislik, bozulmuş ceset veya vücudu mide bulandırıcı, pis kokular yayan yaralarla kaplı biriyle) *resmi çirkinliğin* oluşturdukları arasındaki, bütünün her iki parçası arasındaki organik ilişkideki dengenin yoksunluğu olarak ayırt edilmiştir. Sokakta neredeyse hiç dişi kalmamış bir adam gördüğümüzü düşünelim: Bizi rahatsız eden şey dudaklarının ya da bir iki tane kalmış dişinin şekli değildir; aslında hayatta kalanlara ağızda olması gereken diğer dişler tarafından eşlik edilmiyor olmasıdır. Duygusal olarak çirkinliği bizi ilgilendirmeyen bu adamı henüz tanımayız –bu bütünün noksanlığı ya da tutarsızlığıyla karşı karşıya kalarak – ama serinkanlı bir şekilde bu yüzün çirkin olduğunu söylemekten kendimizi

⁴³ Eco, a.g.e., s.19.

⁴⁴ Eco, a.g.e., s.15.

alamayız. İşte bu nedenle bunlardan biri, bir kişiyi orantısız olarak tarif etmek ya da kötü yapıldığı (Sanatsal çirkinlik ve resmi çirkinlik) anlamında portrenin çirkin olduğunu söylemekken, diğeri çürümüş bir meyve parçasının ya da minik bir böceğin içimizde uyandırdığı iğrenmeye duygusal olarak tepki vermektir.⁴⁵ Çirkinlik sanatta da gerçekte olduğu gibi hoş olmayan tepkilere neden olur.

“Çirkin, güzel olmayana dair olanı içerir. Sürekli kendi kimliğini inşa eder. Kimi zaman, deliliği, hastalığı, bedensel deformasyonu bünyesinde barındırır, kimi zaman da “ideal”in, normların, genel geçer algının dışındakini... Ancak, korku ögesinden asla vazgeçmez. Çünkü “normal” insan, delilikten, bedensel deformasyondan, “normların dışında” olmaktan; çirkinliğine dair olan her şeyden korkar.”⁴⁶ Bedeninde hastalığı veya deformasyonu taşıyan bireylerin dışındaki bireyler bu bireylerle karşılaştıklarında gösterdikleri en belirgin tepki korkudur.

Çirkinlik üzerine yazılan ilk kitap Karl Rosenkrantz tarafından 1853 yılında yazılmış Çirkinliğin Estetiği adlı kitaptır. Kitapta Rosenkrantz, çirkinlik ve ahlaki şer arasında bir benzerlik kurarak bu benzerliğe dikkat çekmiştir. Rosenkrantz’a göre; şer ve günah sundukları cehennemi ifade eden iyinin karşıtı olduğu için “güzelliğin cehennemi” de çirkinliktir. Rosenkrantz çirkinliği güzelliğin karşıtı, güzelliğin çirkinliği içinde taşıyan mümkün bir yanığı olduğunu ve bu yüzden güzellik bilimi ya da estetiğinin çirkinlik kavramına bağlı kalmaya mecbur olduğunu öne süren geleneksel eğilimi desteklemiştir. Rosenkrantz doğada çirkinliğin, manevi çirkinliğin, resimde çirkinliğin (ve sanatsal yanlışların çeşitli şekillerinin), şekil yokluğunun, asimetrisinin, uyumsuzluğun, biçimsizliğin ve şekil bozulmasının (sefil, iğrenç, bayağı, rastlantısal, isteğe bağlı, inceliksiz), tiksincin çeşitli şekillerinin (hantal, ölüm ve hiçlik, tüyler ürpertici, anlamsız, hasta eden, suç unsuru olan, hayaletlere

⁴⁵ Eco, a.g.e., s.19.

⁴⁶ Hande Tulum, [Jessica Harrison] Bir Okuma Denemesi: Çirkin ve Güzeli Arasında, www.futuristika.org, Erişim Tarihi: 02.12.2012.

özgü, kötü ruhların etkisi altında olan, cadı gibi, şeytanca) çok titiz bir şekilde analizini gerçekleştirmiştir. Çirkinliğin uyum, orantı ya da bütünlük olarak anlaşılan güzelliğin sadece karşıtı olduğunu söyler.⁴⁷ Çoğunlukla kötü, hoş gitmeyen duyguların karşılığı olarak görülen çirkinliği filozof Karl Rosenkrantz her anlamda ve her yönüyle irdemiştir. Rosenkrantz'a ek olarak çirkinliği irdileyen bir diğer kişi de Victor Hugo'dur. Victor Hugo Rosenkrantz'ın aksi bir düşünceye sahiptir. Victor Hugo hastalıklı bedenlerin ve doğurduğu çirkinliğin belirsiz bir çekiciliği olduğunu savunmuştur. Doğadaki en nahoş ve sevilmeyen iki yaratığı, örümceği ve ısırğan otunu övmüştür.⁴⁸ Hoşa gitmeyen duyguları ifade ettiği düşünülen çirkinlik farklı olarak yazar Hugo tarafından karışımıza övülebilen bir kavram olarak çıkar.

Sanatçılar ise güzelliğin ölmek üzere olan tükenmiş bir bedeni terk edişini, bir hastalığın yavaşça ilerleyişini ya da yaşlılık ve yoksulluk nedeniyle zayıf düşmüş, toplumdan dışlanmış kişileri resmetmişlerdir. Fiziksel güzellik bozuldukça ölümlü ve "ruhani" bir güzelliğin ortaya çıktığını savunmuşlardır.⁴⁹ Güzel sanat, doğada çirkin olan ya da hoş gitmeyen şeylerin güzel tanımlarını sunarak üstünlüğünü gösterir. Her ne kadar hastalıklar, savaşların yıkımları, vb, çok kötü olsa da çok güzel tanımlanabilir, hatta resimlerde betimlenebilir. Yalnızca bir tür çirkinlik, bütün estetik zevki, dolayısıyla sanatsal güzelliği yok etmeksizin doğaya uygun olarak betimlenebilir. Bu da iğrenme duygusu uyandıran çirkinliktir.⁵⁰

Çirkinlik gözümüzü rahatsız eder, düzen ve uyum seven zevkimizle çatışır, çirkin olarak algıladığımız nesnenin gerçek varlığını dikkate almadan tikslenme uyandırır.⁵¹

⁴⁷ Eco, **a.g.e.**, s.16.

⁴⁸ Eco, **a.g.e.**, 302.

⁴⁹ Eco, **a.g.e.**, s.302.

⁵⁰ Eco, **Güzelliğin Tarihi**, s.135.

⁵¹ Eco, **a.g.e.**, s.272.

Çirkinlik, hoşa gitmeyen duygular bağlamında düşünölmüş, bozulmaların ifadesi olarak görölmüş, doğada hasta, deforme olmuş, eksik tüm bozukluklar çirkin olarak görölmüşdür. Hoşa gitmeyen duygular uyandırdığı düşünölse de bazen çirkinliğe övgüler de yağdırılmıştır. Fakat genel olarak güzelliğın karşısında bir terim olarak irdelenir. Sanat alanında sanatçılardan ve düşünürlerin üzerinde durduğu önemli bir kavramdır.

İKİNCİ BÖLÜM

SANAT TARİHSEL SÜREÇTE SANAT ve PATOLOJİK BEDEN İLİŞKİSİ

2.1. SANAT VE HASTALIK İLİŞKİSİ

Hastalık sanat tarihinde; beden in işleyişinin bozulması ve beden in doğuştan deformasyona uğraması olarak iki kavram dâhilinde ele alınır. Sanat tarihinde beden in işleyişinin bozuklukları tıbbın tarihiyle; doğuştan oluşan deformasyonlu, yani özürlü beden in algılanması ve kavranması süreci ise teratolojinin tarihiyle paraleldir. “Teratoloji, bitki ve hayvanlarda doğuştan gelen oluşum bozukluklarının nedenleri, gelişimi, tanımlanması ve sınıflandırılmasıyla ilgilenen ve bazı durumlarda bu oluşum bozukluklarının deneysel olarak yaratılmasını amaçlayan bir bilim dalıdır”⁵² Tıp ise hastalıkların önlenmesinden iyileştirilmesine kadar beden ve ruh sağlığını konu alan bir bilim dalıdır. Teratoloji kapsam bakımından tıptan ayrılmaktadır. Tarihte de bu yüzden iki alana dair incelemeler birbirinden bağımsız olarak yapılmıştır. Sanat ve hastalık ilişkisi bu gerekçeyle tıbbın ve teratolojinin belirlediği tarihsel sıralamayla beraber incelenmiştir. Hastalığın sanatla olan ilişkisinin yoğun olduğu dönemlere detaylı olarak değinilmiştir.

Günümüzde hastalık, tıpta bilimsel araştırmalar çerçevesinde teşhis ve tedavi edilir. Tıbbın gelişim aşamasına kadar ise hastalıkları iyileştirmede ilk tanı ve tedavi yöntemleri inançlarda, o dönemdeki insanların kendi kendilerine oluşturdukları çeşitli düşüncelerde ve büyülerde aranmıştır. Hastalıkları iyileştirmenin yolunu din ile bulmak benimsenmiştir. Papazlar hekim olarak görülmüş ve şifa dağıttıklarına inanılmıştır. Çeşitli batıl inançlar doğrultusunda bir takım uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar herhangi bir bilimsellik ya da bir araştırma niteliğinde değildir. Örneğin, Cuma günü pişen

⁵² Philip W. Goetz, “Teratoloji”, *Ana Britannica*, İstanbul, Ana Yayıncılık, Cilt XX, s.536.

ekmeğın kesinlikle bayatlamayacağı ve eğer saklanırsa her türlü hastalığa şıfa olabileceği düşünölmüştür.⁵³ Hastalık yine aynı mantıkta bir nesne, ortalıkta dolaşan bir şey gibi algılanmıştır. Bir yere yerleştirebilir, dönüştürülebilir bir durum olarak görölmüştür. Hastalar kendi idrarlarında yumurta kaynatıp sonra da bir yere gömerlermiş; karıncalar yumurtaları yiyince hastalığın da geçtiğine inanırlarmış.⁵⁴ Ayrıca sayılarla da çeşitli büyüler yapılmıştır. Günün, haftanın, ayın, yılın içinde hayırlı ya da hayırsız sayılan anların durdurulabileceğine inanılmıştır. Bu tür büyüler rakamlarla ve aralarındaki simetriyle ilişkilidir. Baş dönmesine karşı bir keten tarlasını üç kere koşarak geçmenin gerekli olduğuna inanılmış ya da ateşini düşürmek için dokuz gün arka arkaya oruç tutup, dokuz adaçayı yaprağı yenmesi⁵⁵ gibi batıl inançlar söz konusu olmuştur.

Hastalık ya da yaralanma gerçekleştiğinde acıyla başa çıkmak amacıyla çare tanrılarda da aranmıştır. Hastalık ve sağlıkla ilgili mitolojide, özellikle Yunan ve Türk mitolojisinde hikâyelere, tanrı ve tanrıçalara rastlanmaktadır.

Yunan mitolojisinde Apollon, iyileştirici tanrıdır. Zeus ve Leto'nun oğlu, Artemis'in ikiz kardeşidir. Altın bir lir çalar; müziğin tanrısıdır. Gümüş bir yayı en uzağa o atabilir; okların tanrısıdır. Tıbbi insanlara o öğretmiştir. Sağlığın korunması görevi Asklepios'a verilmiştir. Panakea sağlık tanrıçasıdır. Apollon'un oğlu Asklepios gibi hekimlikle uğraşır. Asklepios ile Lampetia'nın kızıdır. Hekimliğin tanrıçalarından sayılır, her türlü hastalığa çare bulur. Jaso da hastalıklar tanrıçasıdır. Jaso, Esklapios ile Epinoe'nin kızıdır. Hygieia hastalık önleme ve iyi sağlık getirme tanrıçasıdır. Adını sözcüğün kaynağı "hijyen"den almıştır. Asklepios'un kızlarından biridir. Bona Dea bereket ve doğurganlıkla ilgili tanrıçadır. Ayrıca hastalıkları iyileştirici bir özelliği vardır. Hastalıkları iyileştirici bir tanrıça olduğu için tapınağının bahçesinde şifalı

⁵³ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.277.

⁵⁴ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.278.

⁵⁵ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.278.

bitkiler bulunur. Bona Dea sikkeler üzerinde, bir taht üzerinde otururken resmedilir. Yılan iyileştirici özelliği olduğu bilinir. Mitolojide sağlık ve hastalıkla görevli tanrı ve tanrıçaları içeren sahnelere dair kabartmalar bulunmaktadır.

Türk mitolojisinde (Yakutlarda) hastalık veren kötü ruhların olduğuna inanılır. Bu kötü ruhlar; Hagdan Buuray Toyon, Dohsun Duyar, Dalbar Çuonah, Çaaday Bolloh, Kere Ubahalaah Hatun ve Cabağa Buuray Toyon'dur.⁵⁶

Hz. İsa döneminde ise tek tanrılı inancın etkisiyle belki de, mitolojiden farklı olarak mucizenin İsa'da olduğuna inanılmıştır. İsa'nın her derde deva olduğu düşünülür. Hastalık da insanlığın en büyük dertlerindedir, İsa'nın mucizeleri hastaları iyileştirir inancı yaygındır. İsa'nın mucizeleri ile ilgili M. Ö. 4. yüzyılda yapılmış tasvirler bulunmaktadır. Bu tasvirlerde İsa hastalara şifa dağıtır, iyileşme İsa'nın mucizeleri sayesinde gerçekleşir. Hastalık İsa'nın çarmıha gerilmesi konularında da yaralanmış olarak resimlerde yer alır. Bu çalışmalarda beden deformasyona uğraması, beden işlevini yitirmesi söz konusudur.

Hastalıkların yorumlanması ve iyileştirilmesi sadece büyüler ve dini, geleneksel inançlar çerçevesinde yapılırken; MÖ 5. yüzyılda Hipokratik tıp anlayışı Eski Yunan uygarlığına damgasını vurarak, hekimlik ve hastalık kavramını farklı bir boyuta taşımıştır. Böylece hastalıklar tanrıların iradesinden alınarak sebepleri, ilahi ceza olarak değil doğal bir olay olarak savunulmuş ve bu bağlamda çeşitli teoriler geliştirilmiştir."⁵⁷

Yunan tıbbının beden genel işleyişini algılayışı öncelikle sıvılar kuramına dayalıdır. Yunan tıbbına göre doğal gelişimlerin ve değişimlerin temposu önemlidir. Bedendeki devinimi bedende yer alan sıvılar

⁵⁶ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Haziran 2002, s.33.

⁵⁷ Tuğba Gencer, **İnsanların Tarih Boyunca Hastalıklarla Mücadelesi**, www.istanbulburda.com. Erişim Tarihi 05.04.2012

sağlamaktadır. Bu sıvılar sağlıklı hastalık arasındaki dengeye etki eder. Canlılığı etkilediği varsayılan bu sıvılar; kan, safra (ya da sarı safra), salya ve melankolidir (ya da kara safra). Kan, bedeni ısıtır ve nemlendirir; safra, bedeni ısıtır ve kurutur; salya, bedeni soğutur ve nemlendirir, kara safra, soğukluk ve kuruluk hissi verir. En ufak bir zedelenme ya da yaralanmada sıvılar açığa çıkar.⁵⁸ Sıvıların durumu, bedenin durumunu gösteren bir sinyal olarak görülmüştür. Sıvıların bedende fazla olması ya da eksik olması bedenin dengesini alt üst eder ve bedendeki sistemde aksaklıklara yol açarak hastalıkların çıkmasına sebep olur. Çözüm ise bu kez büyülerde ya da inançlarda değil gıdalarda aranmıştır.

Sıvılar kuramının önemli olduğu dönemlerde kanın akışına dair, kan aldirmaya yönelik ya da idrar tahlilini betimleyen resimler yapılmıştır. “İnsanlık tarihinde, kan’ın hep mucizevî bir yönü olduğu düşünülmüştür; onu içerek, içinde yıkanarak ve daha sonra naklederek hastalıklardan arınılabileceği, hatta yaşlanmanın engellenebileceği”⁵⁹ görüşü yaygındır. “İlk insanların yaşam ve ölüm kavramlarını belirlemede, kan sembolünden yararlandıklarını düşündüren bazı veriler bulunmaktadır: Bu konudaki en somut kanıtlar, Niaux mağaralarında görülen yaralı bizon figürlerinde yer alır; dizleri üzerine çökmüş hayvanların vücutlarındaki simgeler insanoğlunun yaşam ve ölüm ayrımında kanın önemini algılamakta olduğunun ilk bulgularıdır. MÖ 2000’li yıllarda, Mezopotamya’da, tanrıların isteklerini anlamak, gelecekte olup bitecekleri kestirmek, bir savaşın ya da hastalığın akıbetini öğrenmek için kurbanların kanlarına bakıldığı kayıtlarda yer almaktadır.”⁶⁰ Yapılan araştırmalar ve resimler sayesinde hastalık konusunun ilk insandan itibaren önemli olduğu görülmektedir. Ve yapılan çalışmalar ile bedende hastalıkların insan için önemini ve hastalıkların insanın en büyük mücadelelerinden biri olduğunu net bir şekilde görürüz.

⁵⁸ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.274.

⁵⁹ Selim Badur, “Tıp Tarihinde Kan”, **Cogito**, sayı:37, YKY, İstanbul 2003, s.85.

⁶⁰ Badur, **a.g.e.**, s.85.

Tıp tarihi kayıtlarında, insan vücudunun gizemli yapısının hep merak konusu olduğu; farklı kültürlerde çeşitli gözlem yöntemleri, içgüdüsel yaklaşımlar ve o günün koşullarına uygun bazı girişimlerle, hastalıkların nedenlerinin anlaşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu amaçla, hem organizmayı tanıma uğraşlarında, hem de hastalıkların oluşumunu çözmede, bedenimizde dolaşan sıvının önemli rolü olduğu düşünülmüş ve dönemin bilim insanları öncelikle kanın ne olduğunu, nasıl oluştuğunu, insan vücudunda nerelerde dolaştığını kavramaya çalışmışlardır. Örneğin MÖ 2500'lerde, Mısır'da, hastaları iyileştirmek için kanlarının akıtıldığı, Memphis'deki mezar duvarlarında yer alan ve yatmakta olan sağlıklı insanların ayak ve boyunlarından kan alındığını gösteren figürlerden kanın önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca daha sonraları (MÖ 500'ler), Yunanlı bilginler hayvanlarda açılmalar yapmış, toplardamar-atardamar tanımlamalarını oluşturmuşlardır. Aynı yıllarda Sicilya'da dönemin önde gelen düşünürlerinden Empedokles vücudumuzdaki en önemli organın kalp olduğunu; onun düşüncelerinden etkilenen Hippokrates de, vücudun dört farklı sıvıdan meydana geldiğini; kan, balgam, sarı safra ve kara safradan ibaret olan bu dört madde arasındaki dengenin bozulmasının hastalıklara yol açtığını savunmuştur.⁶¹ Bu dönemde sıvılar kuramı görüldüğü üzere hala geçerliliği yüksek bir tanı ve tedavi yöntemidir.

Hippokrates'ten sonra, geçmişin en saygın hekimlerinden olduğu kabul edilen Claudius Galenus, kanın karaciğerden kaynaklandığını, damarlar içinde tüm vücudu dolaştığını, en uç noktalara kadar güç, kuvvet ve yaşam taşıdığını, ancak geri dönmediğini (!) öne sürmüştür. Dönemin bilim insanları, hastalık nedenleri ve belirtilerinin yanı sıra, hastaya yaklaşım, gözlem sonrası kayıt tutmanın önemi ve etik konularında, her ne kadar Batı tıbbının temelini oluşturan kavramları geliştiren kişilerse de; 1000–1600 yılları arasında eser veren Kahire'li İbnü'l-Nefis, İspanyol Michael Servetus, De Vabrica isimli anatomi kitabının yazarı İtalyan Andreas Vesalius ve Padua'lı Fabricius, kan

⁶¹ Badur, a.g.e., s.87.

ve dolaşım konusunda günümüzde hala geçerli doğruların temellerini atmışlardır.⁶² Ancak, kan dolaşımıyla ilgili olarak, eski görüşleri eleştirip gerçekleştirdiği hayvan deneyleriyle kanın kalp tarafından pompalandığını, *Exercitatio Anatomica De motu Cordis et Sanguinis in Animalibus* yapıtında ayrıntılı olarak tanımlayan ilk hekim, İngiliz klinisyen William Harvey'dir; 1628'de yayımlanan söz konusu eserinde, kan'ın, kalp tarafından pompalanarak tüm vücutta gezindiğini anlatan Harvey, kan nakli çalışmalarına da ışık tutmuştur.⁶³ Kan nakli çağın en büyük buluşlarından biridir.

Kan naklinin öyküsü 17. yüzyılın ortalarında başlar. Kan aktarımı konusundaki ilk yazılı belgeler MÖ 600'lü yıllara dayanmaktadır. Eski kayıtlarda, yaşamı simgeleyen damarlardaki ılık ve kırmızı sıvının yenilenmesiyle insanların yaşlılıktan ve hastalıklardan kurtulduğuna değinilmektedir.⁶⁴ Kan nakli ilk çıktığı dönemde uygulamaların başlıca odağı olmuştur.

1600'lü yılların sonlarına doğru, Avrupa'da kan nakli konusunun gündemde olduğunu; kan akıtmanın altın çağına girildiğini görürüz. Bu yıllarda, hekimler, herhangi bir sağlık sorunu karşısında, örneğin bir kırık olgusunda, ya da doğum sonrası annenin loğusalık ateşini düşürmede, miktar ne olursa olsun, kanın akıtılmasını önermişlerdir. Bu işlemin, kötülükten arındırmak gibi algılandığı yıllarda, serinletici bir girişim olarak değerlendirilen kan akıtmanın, evlerde hatta sarayda uygulandığını görürüz, nitekim XIV. Louis'nin bir yılda tam kırk üç kez kanını akıttırdığı rivayet olunmaktadır.⁶⁵

Bu dönemde sıvılar kuramı etkililiğini sürdürmüş ve kan nakli üzerine oldukça yoğun çalışmalar yapılmıştır. Kan nakli kim zaman başarılı olmuş,

⁶² Badur, a.g.e., s.88.

⁶³ Badur, a.g.e., s.88.

⁶⁴ Badur, a.g.e., s.88.

⁶⁵ Badur, a.g.e., s.90.

bedende iyileşme sağlamıştır; kimi zaman ise hastaya hiç faydası olmamıştır. Yapılan uygulamalar neticesinde oluşan olumsuzluklarla beraber kan nakli 1600'lü yılların ortalarından itibaren yasaklanmıştır. Ve yaklaşık 150 yıl boyunca kan nakli konusunda araştırma yapılmasına izin verilmemiştir. İslam topraklarında ve ortaçağ'ı yaşayan Batı'da faaliyette olan iyi yetişmiş hekimler, Yunanlıların yazdıklarına dayanarak mesleklerini icra etmişlerdir. Ortaçağ'ın sonunda kimi öğretilerin çok kökleşmiş olmasına rağmen bekleneni vermemesi bazı kesimleri giderek daha çok rahatsız eder olmuş ve o güne kadar görülmemiş bir entelektüel çalkantı, yani "Rönesans" özellikle eski öğretileri arıtip yeni hakikatler keşfetme arzusu yepyeni biyomedikal araştırmaların önünü açmıştır. Rönesans'la birlikte, özellikle bilimsel devrimin mekanik bilimlerde, fizikte ve kimyada tartışılmaz başarılar yaratmaya başlamasıyla birlikte, tıbbi daha sağlam temellere oturtmak için bir dizi çalışma başlamıştır.⁶⁶ Rönesans döneminden itibaren sıvılar kuramı yavaş yavaş geçerliliğini yitirmiş fakat yine de hastalıkların teşhisi sıvılar üzerinde yapılan deneylere dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Rönesans dönemindeki hekimler genellikle idrara bakarak teşhis koyarlar. Hatta halk arasında o dönemde hekimlere çiş kâhinleri denir.⁶⁷ Bu tahlillerin yapımına ilişkin çeşitli resimler yapılmıştır.

Modern bilimin gelişmesiyle, sezgilere dayalı olarak ortaya atılan düşünceler gözlemlerle ve araştırmalarla mantık çerçevesine oturtularak nesnel gerçekliklere dönüşmüştür. Bilim Antikçağ'da biyoloji ve tıp alanında düzenli araştırmalarla akılcı şekilde yürütülerek, akımlar ve sistemler halinde gelişmeye başlamıştır.⁶⁸

Hastalık oluştuğu yerde yani bedende araştırılmış, bedenin keşfi ve bedende hastalıkların saptanması tıbbın ve hekimlerin esas amacı olmuştur. Tıbbın gelişmesi için anatomide ve fizyolojide araştırma yapmak önemli bir

⁶⁶ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.278.

⁶⁷ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.274.

⁶⁸ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.278.

ihtiyaç haline gelmiştir. Anatominin ve fizyolojinin araştırılması sistemli bir şekilde kadavralar üzerinde çalışmayı gerekli kılmıştır. Özellikle 14. yüzyıldan itibaren yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.

Anatomi üzerine araştırmaların başlamasıyla tıpta devrim niteliğinde bir değişim gerçekleşmiştir. Tıp alanındaki bu değişim ve gelişim sanat alanında da kendini gösterir. Bu dönemde teknolojik olanakların yoksunluğundan kaynaklı olduğundan belki de, birçok bilim adamı ve sanatçı anatomiye dair çizimler yapmışlardır. Bu bilim adamlarının başında Andreas Vesalius, Leonardo da Vinci ve Claudius Galenos gelir. Leonardo da Vinci 16. yüzyılın başlarında 750 civarında çizim yapmıştır. Leonardo da Vinci bu çizimler ile sanata ve tıp dünyasına sayısız katkı sağlamıştır. Bir diğer önemli isim Vesalius'tur. Esas kırılma Vesalius'un çalışmalarında yaşanmıştır. Vesalius, *De humani corporis fabrica* isimli bir kitap yayımlamıştır. Vesalius'un bu kitapta sayısız çizimi bulunur. Vesalius da çalışmalarını tıp adına gerçekleştirmiştir fakat günümüzde çizimleri hala sanat kitaplarında da yer almaktadır. Vesalius'tan sonra eskilerin hükümlerine bel bağlama anlayışı geçerliliğini yitirmiştir. Ardından gelenler kişisel gözleme ve tespitlere öncelik vermek zorunda kalmışlardır. O zamanın insanları da onun başarılı olduğunu kabul etmişlerdir. O dönemdeki birçok cerrah da onun araştırmalarından ve çizimlerinden faydalanmıştır. Birçok bilim adamı Vesalius'un araştırmalarını referans alarak çalışmalarını derinleştirmiş, bedenin bölümlerini tıpta branşlaşmalar halinde inceleyerek bedenin çözümlenmesini sağlamışlardır. 16. yüzyılın sonunda Vesalius'un anatomi anlayışı, anatomi araştırmalarında ana yöntem haline gelmiştir.⁶⁹

Kültürün tazelenmesi, yapılan araştırma ve gözlemler, çıkartılan kitaplar eski önyargılara tıbbi bilgilerle karşı konulmaya çalışıldığının bir kanıtıdır. Tıbbın gelişmesiyle inançlar, bedenin sıvılardan ibaret olduğunu düşündüren yargılar tam anlamıyla alt edilmiştir.

⁶⁹ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.280.

Yapılan araştırmalar artık nesnel anlamda ve bilimin çerçevesinde şekillenir ve halka karşı da inandırıcılığı ve geçerliliği yüksektir. Bu çalışmalarla birçok konuda ilerlemeler kaydedilse de zaman zaman yanlışlar da yapılmıştır. Fakat bilim adamları her defasında incelemelerini daha da derinleştirerek bedenin içyapısının sırrını çözümlemeye devam etmişlerdir.

Bedene yönelik yapılan araştırmalara paralel olarak teknolojik olanakların gelişmesiyle tıbbi cihazlar da gelişmiştir. Gelişen cihazlar bedenin keşfinin süresini hızlandırmıştır. Mekanik felsefe yeni araştırma programlarına teşvik etmiştir. Mikroskop gibi teknolojik aletler üretilerek görülmeyen yapılar üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

17. yüzyılın biliminde bedene dair sırlar ortaya çıktıkça beden doğallaşıp “büyüsünü” kaybetmiştir. 17. yüzyıldan itibaren hastalık konusunda artık tam anlamıyla bilimsellik hâkimdir. Devreye fizik, kimya, mekanik ve matematik gibi alanlarda girmiş bedendeki organlar tek tek incelenmiş ve bedendeki sistemlerin üzerinde ayrı ayrı detaylı bir şekilde durulmuştur. Birçok operasyonu içeren 16. ve 17. yüzyıl civarında yapılmış resimler mevcuttur.

Bedene yönelik diğer alanların araştırmalarını takiben bedenin bir ruha sahip olduğu düşüncesiyle bedenin ruhuna yönelik araştırmalar yapılmıştır. Herman Boerhaave bu konu üzerine en çok düşünen ve fikir üreten kişidir. Boerhaave, hayatın özüne ya da gayri maddi ruhun özüne dair soruların, tıbbın gündelik hakikatlerinin çerçevesinde ele alınmasını uygunsuz bulur. Acilen fizyolojik ve patolojik süreçleri kavramanın gerektiğini savunmuştur. O dönemlerdeki görüşe göre, ruhu araştırmak papazların ve metafizikçilerin işidir; tıp ikincil sebepleri incelemelidir, nasıl, niçin ya da hangi amaçla tarzı sebepler tıbbın alanına girmemektedir. Bu konu üzerine de çeşitli araştırmalar yapılıp farklı görüşler ortaya atılmıştır. Hastalık Stahl'a göre, hayati işlevlerin, ruhsal rahatsızlıkların tetiklenmesiyle bozulmasından

ibarettir. George Ernst Stahl (1660-1734) antimekanik klasik argümanların savunucusudur. Stahl insani eylemlerin mekanik reaksiyonlarla tam olarak açıklanamayacağı fikrindedir. Stahl'ın anima'sı (ruhu), bilinci ve fizyolojik düzeni taşıyan, aralıksız çalışan bir araçtır. Ona göre bedende meydana gelen işlemleri anlamak için ruhu ve hayatın kendisini anlamak gerekmektedir. Stahl'ın Halle'deki genç bir meslektaşı olan Friedrich Hoffmann ise bedenle ilgili yeni mekanik teorilere karşı daha yumuşaktır. 1718'de, Fundamenta Physiologiae'sinde ifade ettiği görüşe göre "tıp", "fiziksel-kimyasal" ilkeleri doğru kullanarak insanın sağlığını koruma ya da bozulduysa tekrar kazandırma sanatıdır.

18. yüzyılda artık klasik beden imgesi yavaş yavaş değişmiş ve daha geniş anlamda bir kültür olgusu haline getirmiştir. Sıvıların hali, bileşimleri, dinamikleri en büyük meşgale olmaktan çıkmıştır. 18. yüzyıl boyunca, yani Aydınlanma Çağı'nda, genel anatomi araştırmaları -kemikler, eklemler, kaslar, lifler vb. hakkında- Vesalius'un ve ardından gelenlerin açtığı yoldan ilerlemiş; sanatsal açıdan üst düzey bir ustalık sergileyen baskı tekniğindeki ilerlemelerin de yararını görmüş, güzellekle faydayı bir arada sunan pek çok muhteşem anatomi atlası yayımlanmıştır.

19. yüzyılda da bedenin keşfi tıpla beraber felsefeyi ve sanatı tam anlamıyla ilgilendiren bir konu olmuştur. Bu dönemde beden ve hastalıkların sanat alanındaki sahneleri; bedenin parçalanması, anatominin gelişimi, bedenin açılıp incelenmesi olarak sayılabilir.

Hastalıklar kuramında anılması gereken iki gelişme daha vardır. Doğa bilimin etkisiyle tıpkı botanikte ya da zoolojide olduğu gibi, hastalıkları sınıflara, türlere ve çeşitlere ayırmaya, yani aralarındaki benzerlikleri ve farkları daha açık olarak ortaya koymaya gayret edenler çoktur.

Bununla birlikte patolojik anatomi, bedenin "yeraltındaki" dünyasını gün ışığına çıkararak, uzun vadede daha etkili olmuştur. Buna ön ayak

olansa Padova'da anatomi dersleri veren ünlü İtalyan Giovanni Battista Morgagni'dir. Morgagni'nin hedefi; hastalıkların belli organlarda yuvalandığını, hastalıkların belirtilerinin anatomideki zedelenmelerden kaynaklandığını ve insanı organizmadaki patolojik değişimlerin hasta ettiğini kanıtlamaktır.

Salgınlar ve hastalıklar üzerine sistemli araştırma programlarının hayata geçirilmesi 19. yüzyılı bulmuştur. Bununla birlikte 1800'den önce de hastalıklar üzerine çok büyük değer taşıyan pek çok gözlem yapılmıştır. Bilimsel araştırmalar, 19. yüzyılın başında hastalık konusundaki ilerlemeler patoloji kapsamında yapılmaya başlamıştır. Patoloji, büyük bir birikime sahip donanımlı bir bilim dalı haline gelmiştir.

Modern Avrupa'da tıp yavaş yavaş, birtakım dengelerle işleyen bir beden anlayışından azat olmuştur: Halk kültürüne kök salmış olan kalıp budur. Tıp kendi devrindeki mekanik bilimin, fiziğin, kimyanın tahayyüllerinden yararlanmasını bilmiştir. Beden temsillerini derinlemesine değiştirmeyi başarmıştır. Hem birey üzerine bir yapılanma hem de toplum üzerine bir yapılanma gerçekleştirilmiştir. Önemli olan da budur.⁷⁰

Hastalıkların çözüm yollarının gelişmesiyle, hastalıklar somutlaşıp çözümleri birçok hastalığın yok olmasına sebep olmuştur. Fakat hastalık meselesi sonu gelmesi olası bir mesele değildir. Türleri yok edilse de mücadele birçok çeşidine karşı kazanılsa da bir taraftan yok oluş bir taraftan da yeni türlerin var oluşu söz konusudur. Günümüzde hala hastalık insanlığın en büyük problemlerinden biridir.

Hastalıkların incelenmesinde dış görünüş ve iç işleyiş tarih boyunca paralel olarak incelenmiştir. Sanatsal çalışmalarda hastalık; toplumsal

⁷⁰ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 1:**, s.297.

açıdan, dış görünüş bakımından ve iç işleyiş bakımından her anlamda ele alınmıştır.

Sanat ve hastalıkla ilgili diğer bağlantı bedendeki biçimsel bozulmalar bağlamında kurulabilir. “Gözlemde biçimi bozuk ya da sonradan “kusurlu” hale gelmiş bedenler imgelemde ya da akılda, dönemlere göre farklı farklı şekillerde değerlendirilmişlerdir.”⁷¹

Bedende bozulmanın ifadesi özürlülüktür. Özürlülük; özürlü olan, biçimi bozuk anlamını taşır. Özürlülük; zihinsel yetersizlik, delilik, bedensel engelin olması durumlarında kullanılır. “Delilik ya da zihinsel yetersizlikler sonucu oluşan bozulmalar bedene yansır ya da tersine bedensel bir görünüm zihinsel ve ruhsal bir sapma olarak yorumlanabilir. Özürlü beden yalnızca kusurlu beden değildir, aynı zamanda her türlü zararın ve acının izini taşıyan bedendir. Özürlü beden, 1780’den 1920’li yıllara kadar farklı düşünceler doğrultusunda değerlendirilmiştir. 19. yüzyılda özürlü bedene ait yargılar bu süreç içerisindeki tavırların sonucudur. Özürlülük kimi zaman duyusal yetersizlik yoluyla değer kazanmış, kimi zaman ise onarılması gereken bir beden olarak görülmüştür.”⁷² Özürlülük çalışmalarında ve yapılan çalışmanın döneminin görüşü doğrultusunda kendini gösterir. Özürlülük sanatta ele alınan konulardandır. Özürlülük ile ilgili yapılan araştırmalar kapsamında yapılmış resimler ve özürlü bedene ilişkin anatomik çizimler bulunmaktadır. Özürlülüğü bazı sanatçıların çalışmalarında sanatçıların buldukları dönemin görüşü doğrultusunda yer aldığını görürüz.

20. yüzyılın ikinci yarısında ise hastalık sanatçının yapıtının konusu, kavramsal olarak işlenen bir olgudur. Çağdaş sanattaki gelişmelerle birlikte hastalıkların yer aldığı çalışmalarda da değişimler görülmektedir. Bedende hastalığın yaşamsal önemi, hastalığın bedende yarattığı izlenim ve hastalığın doğuştan deformasyonları vurgulanarak bu bağlamlarda çalışmalar

⁷¹ Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 2:**, s.219.

⁷² Corbin, v.d., **Bedenin Tarihi 2:**, s.219.

üretimiştir. Hastalık artık keşfedilen değil beden üzerindeki etkisi farklı boyutlarda incelenen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2 1950 ÖNCESİ BİÇİMİ BOZULMUŞ BEDENİN TEMSİLLERİ

Sanat ve hastalık konusunda sanat tarihinde birçok sanatçının farklı bağlamlar kapsamında çalışmaları bulunmaktadır. Bu kısımda İnsanlık tarihinden 1950'li yıllara kadar hastalıkları çalışmalarına konu edinen sanatçılar ve ürettikleri çalışmalar incelenmiştir. Çalışmaların; biçimsel bozulmaları ve sağlık, hastalık kavramlarını içinde bulundurması göz önünde bulundurulmuştur ve çalışmalar yapıldığı tarihlere göre ele alınmışlardır.

Mitolojide sağlık ve hastalıkla ilgili birçok sahne ve kabartma bulunmaktadır. "Asklepios ve kızı Hygieia" isimli kabartma bunlardan biridir. Aşağıdaki kabartmada solda oturmuş Asklepios'tur, ayakta duran figür, kızı Hygieia'dır. Sağda ise, Tanrı'ya adak sunan hastalar bulunmaktadır. Mitolojide sağlığın korunması görevi Asklepios'a verilmiştir. Sanatta, Zeus'a eş bir görkemlilik içinde, yaşlı ve sakallı bir erkek olarak tasvir edilir.⁷³ Düşünceli ve babacan bir ifade taşır. Yanında kimi zaman köpek bulunur. Fakat onun kutsal hayvanı horozdur.

Resim 1: Asklepios ve kızı Hygieia, M.Ö.755, Kabartma, Paris, Louvre.

⁷³ Bedrettin Cömert, **Mitoloji ve İkonografi**, Öteki Matbaası, Aytaç Yayınevi, Ankara, Ocak 1999, s.242.

Hastalıklar inançlarla ilişkili olarak çalışmalarda yer alır. Hastalık ve iyileşme ilişkisi İsa'nın mucizeleri tasvirlerinde karşımıza çıkar. İsa'nın İki Kör Adamı İyileştirmesi, Petrus'un Kayınvalidesinin İyileştirilmesi, Şifa Arayan Kanamalı Kadın, Kolu Hasta Gencin İyileştirilmesi, Cüzamlı Bir Hastanın İyileştirilmesi, İsa'nın sakatları iyileştirmesi, ekmekle balığın çoğaltılması temalarında hastalık ve şifa ilişkisi görülmektedir.

İsa'nın İki Kör Adamı İyileştirmesi (İç narteks) sahnesinde kubbenin kuzey-batı pandantifinde, İsa'nın yanında Havari Petrus yer alır. İsa'nın ağaçlık bir yerde oturan iki kör adamı iyileştirme sahnesine yer verilmiştir. Burada "İki kör adama Mesih'in şifası" yazılıdır.

Resim 2: İsa'nın İki Kör Adamı İyileştirmesi, 1321, Mozaik, Kariye Müzesi.

İyileşme durumu *Ekmekle Balığın Çoğaltılması* çalışmasında yine İsa'nın mucizesi olarak görülür. Bu sahnede İsa, Vaftizci Yahya'nın başının Herodes tarafından vurulduğu haberini almıştır, haberi aldıktan sonra ıssız bir tepeye çekilir. Bunu duyan halk, İsa'nın peşinden gider. İsa, kendisini izleyenlerin arasında bulunan bir sürü hastayı iyileştirmiştir. Dilsizler konuşmaya, topallar yürümeye, körler görmeye başlar. Kalabalığın yiyecek

bir şeyi olmadığını gören İsa, öğrencilerini çağırır ve onlara, halkı aç göndermek istemediğini söyler. Öğrencileri, yedi (beş) ekmekle iki balıktan başka yiyecekleri bulunmadığını belirtirler. Bunun üzerine İsa, kalabalığı çayıra oturtur. Ekmek ve balıkları alıp, başını göğe kaldırarak onları takdis eder, sonra bölüp öğrencilerine vererek halka dağıtmalarını söyler. Herkes, doyuncaya kadar yer. Arkalarından da on iki sepet dolar.⁷⁴

Resim 3: *Ekmekle Balığın çoğaltılması*, XIV. yy. İstanbul Kariye Müzesi.

Hastalık ve iyileşme teması Tintoretto'nun çalışmasında yine İsa'yla ilişkili olarak yansıtılmıştır. Çalışma *Şifalı Su* veya *İnmeli Hastanın iyileştirilmesi* adıyla bilinir. İsa, Yahudilerin bir bayramı dolayısıyla Kudüs'e gider. Burada 'Koyun Kapısı' denilen kapının yanında beş revaklı bir havuz vardır. Bu revaklar içinde bir sürü kör, topal, inmeli hasta, suyun dalgalanmasını bekler. Bir melek ise, arada bir havuza girip suyu

⁷⁴ Cömert, a.g.e., s.126.

dalgalandırmaktadır. Su dalgalandığında havuza dalan ilk kişi, hemen iyileşmektedir. Orada, otuz sekiz yıldır hasta olan bir inmeli de bulunmaktadır. Fakat su dalgalandığında kendisini iten bir kimse olmadığı için bir türlü havuza girme fırsatı bulamaz. Bunu duyan İsa şöyle der: “Kalk ayağa! Al eline şilteni ve yürü!” Adam o anda iyileşir ve şiltesini alarak yürümeye başlar... Ortada, sağ eliyle, başka hastalara “Kalk!” işareti veren İsa’dır. Solda ise, ikinci sütunun hemen yanında, şiltesini sırtlanmış olan inmeli hastadır.⁷⁵

Resim 4: Tintoretto, *Şifalı Su veya İnmeli Hastanın İyileştirilmesi*, XVI. yy., Venedik, San Rocco Kilisesi.

İsa temalı çalışmalarda hastalık inançlarla ilişkili olarak yansıtılmıştır. Hastalık bazı sanatçıların çalışmalarında deformasyon bakımından görülmektedir. Bu temayı işleyen sanatçılardan biri Hieronymus Bosch'tur. Bosch'un çalışmalarının bazılarında deformasyonlu, canavarımsı garip figürler vardır. “Bosch'un eserlerinde dünyadan doğan tüm figürler kalpteki canavarları ihbar etmektedir. ‘İnsanları iç halleriyle resimleyen Bosch için uyanık kalan düşünce ile garip sabit bakışlı’ insanların karşıtlıkları

⁷⁵ Cömert, a.g.e., s.270.

gösterilmeye değer insan hallerini kuşatır.”⁷⁶ Bosch, çalışmalarında normal insanın algılayamayacağı garip dünyaları, canavarımsı figürleri resimlemiştir.

Resim 5: Hieronymus Bosch, *Delliler Gemisi*, 1500, ahşap üzerine yağlıboya, 56x32 cm, Louvre Müzesi, Paris-Fransa.

İsa'nın mucizeleri'nin dışında İsa'nın çarmıha gerildiği çalışmalar da konu kapsamında ele alabileceğimiz çalışmalardır. İsa'nın çarmıha gerilmesini yansıtan çalışmalarda İsa'nın bedeninin yaralanması söz konusudur. Annibale Carracci'nin *Ölmüş İsa'sı* ve Hans Holbein'in *Ölü İsa'sı* bu çalışmalardandır. Annibale Carracci'nin *Ölmüş İsa* adı eserindeki İsa çarmıhtan henüz indirilmiş ve defnedilmek üzere olan bedeni temsil

⁷⁶ Günseli İnal, “Kızıl Tanrıça: Keskin Soğuk Yakıcı Ateş”, **Artist Modern**, İstanbul, Ekim 2008, s.54.

etmektedir. Burada bedenin sakatlanmasını görüyoruz. Görüş açısı sayesinde İsa'nın bedeninin birçok yerden delindiğini ve bunun için kullanılan başlıca aletleri görürüz: Dikenli tel ve özellikle de kamayı andıran çiviler; çarpık çivilerin düz başları, görünmeyen çekiç darbelerinin şiddetini yansıtır. Önde solda, İsa'nın bacağına paralel duran, çivilerin sökülmesinde kullanılan –sökülürken eğrilmiş çiviler- bir kerpeten var. Kutsal kitapta kerpetenden söz edilmemektedir. Kerpeten modern bir alettir, burayı ve şimdiyi yansıtır.⁷⁷

Resim 6: Annibale Carracci, *Ölmüş İsa*, 1582, tuvale yağlıboya, 70,7x88,8 cm.

Hans Holbein'in *Ölü İsa* adlı eseri de İsa'nın yaralanmış sahnelerindedir. Resimde, gerçek ölçüleriyle bir tabutun sağ yan bölümünden İsa'nın cansız bedeni görünmektedir. Burada İsa'nın bedeni hastalıklı bir görüntüye sahiptir. Bu resimde de İsa'nın yaralandığı görülmektedir. İsa'nın aldığı darbeler; gösünde, elinde ve ayağındadır.

⁷⁷ Richard Leppert, *Sanatta Anlamın Görüntüsü*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2009, s.163.

Resim 7: Hans Holbein, Ölü İsa, 1521, ahşap üzerine tempera, 32.4x202.1 cm.

17. yüzyılda resimlerde hastalıkların betimi ve hastalıkların teşhisinin bir parçası olan tahliller yer almaktadır. Tahlil konusunda İdrar tahlili ve kan alma gibi tetkikleri içeren çeşitli resimler vardır. Hastalığın betimini içeren bir çalışma Sanatçı Wolfgang Heimbach'ın *Sakat* isimli çalışmasıdır. Burada Modern Avrupa'da bakımın hastalığa çare olmadığı vurgulanmaktadır. Çalışmada oturan figür jestleriyle hastalığın neticesinde hissettiği rahatsızlığı yansıtmaktadır.

Bu tahlillere örnek olabilecek bir çalışma da vardır. Bu çalışma, *İdrar Tahlili* adını taşıyan 17. yüzyılda Alman ekolünde yapılmış bir çalışmadır. Sıvılar kuramı tıp tarihinde uzun yıllar etkisini sürdürmüştür. Bu süreçte sıvılara dair yapılan tahliller de önemli yer tutar.

İdrar tahlilinin yanı sıra kan tahlili konusunda da bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma Michel-François Dandre-Bardon'a ait *Hacamet (kan aldırma)* isimli 18. yüzyıla ait bir çalışmadır. Çalışmada kolundan kan alınan bir figür ve bu figürün koluna odaklanmış dört figür bulunmaktadır. Çalışma ışık gölge bakımından da kontrastlıklara hâkimdir. Resimde kullanılan renkler çalışmaya bakanın da kolundan kan alınan figüre yoğunlaşmasını sağlamaktadır.

Resim 8: Wolfgang Heimbach, *Sakat*, 1669, Hamburg, Hamburg Kunsthalle.

Resim 9: Alman Ekolü, *İdrar Tahlihi*, 17. yüzyıl, Roma, Ulusal Sağlık Müzesi.

Resim 10: Michel-François Dandre-Bardon, *Hacamet*, 18. yüzyıl, Saint-Quentin, Antoine Lécuyer Müzesi.

Deformasyon konusunda ele alabileceğimiz bir diğer sanatçı Lavinia Fontana'dır. Sanatçı Lavinia Fontana'nın çalışmasında biçimi bozulmuş bir figür bulunmaktadır. Çalışmada yer alan figürün yüzü tamamen tüylerle kaplıdır. Bu figür Petrus Gonsalus'un kızı Antonietta Gonsalus'tur. Bu durumunu babasının genetik özelliğinden almıştır. Baba bu özelliğiyle 16. yüzyılın sonunda garip çıktığı sarayları, ailenin pek çok acayip portresinin bulunduğu ve tuhaf nesnelerin sergilendiği salonları, Aldrovandi gibi bilgileri büyülemiştir.

16. yüzyılın sonlarında biçimi bozulmuş bedenlere dair çeşitli kurgular yapılmıştır. Bu kurgular, türün kurallarına uygun: insani gövde, hayvani kollar ve bacaklar, organların büyük günahların sayısı kadar, yani yedi kat çoğaltılması şeklindedir. Tanrının böyle haberciler göndererek insanlara gazabını belli ettiği ve gelecek felaketlere karşı uyardığına inanılmıştır.

Resim 11: Lavinia Fontana, *Antonietta Gonsalus'un Portresi*, 1594–1595 civarı, Blois Chateau.

Deformasyon Salvadore Tresca'nın *Valais'li Yarı Kreten Kadın* isimli çalışmasında da görülmektedir. Burada kreten bir figür görülür. Kretenizm

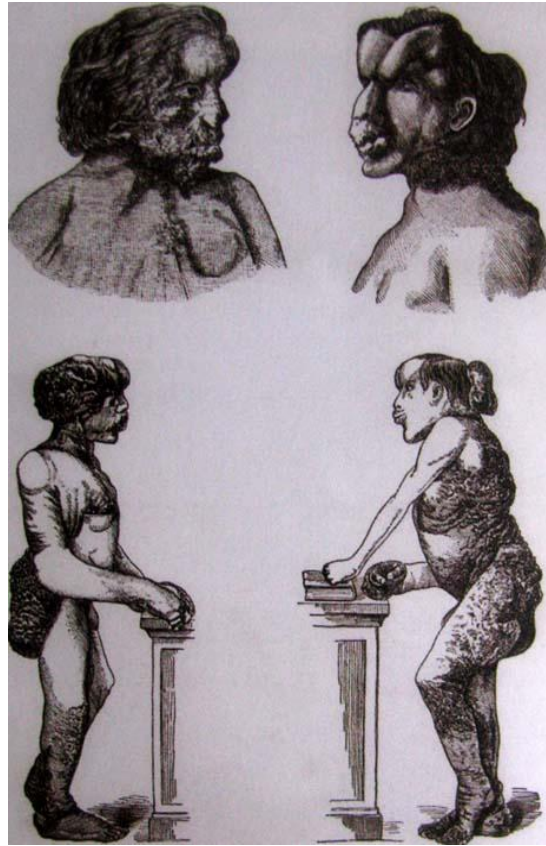
tiroit bezinin işlevini düzgün görmemesi sonucu ortaya çıkan bedensel ve zihinsel gelişim geriliğidir. Doğuştan ya da sonradan görülebilir. Buradaki figürün guatra ilişkin bir bozulması vardır. Resimde de bu bozulma çok net bir şekilde görülmektedir.

Resim 12: Salvadore Tresca, *Valais'li Yarı Kreten Kadın*, 19. yüzyıl, Paris, Tıp Tarihi Müzesi.

Biçimsel bozulma 20. yüzyılda yapılmış *Fil Adam John Merrick* isimli çalışmada vardır. Üst derisi sertleşmiş, bozulmuş, katılaşmış fil adamların en ünlüsü olan ve yaşamöyküsü Doktor Treves tarafından yazılan John Merrick, bir sirkte çalışırken bir doktorun ona sahip çıkmasıyla Londra Hastanesi'nde yaşamını sürdürür. Merrick burada huzurlu yıllar geçirmiştir. Başlarda sömürüyle geçen sefil bir yaşam süren Merrick, Treves'in ona bir isim takmasıyla tüm Londra yüksek sosyetesini tanıma fırsatı bulur. Merrick bu

buluşmalarda şaşırtıcı bir zekâ ve duyarlılık sergiler. Deformasyon Merrick'in bedeninin her yerinde görülmektedir.

Resim 13: Amerikan ekolü, *John Merrick Fil Adam*, 20. yüzyıl.

Hastalıkların etkisinin bazı sanatçıların çalışmalarına tema olarak yansıdığı görülür. Örneğin Goya'nın *Özportre* isimli çalışması bunlardan biridir. Sanatçı hastalandıktan sonra hayatını kurtardığına inandığı doktorunu ve kendisini resimlemiştir. "Sanatçı resmi doktoru Eugenio Garcia Arrieta'ya armağan etmiştir. Resim sanatçının özportrelerinin sonuncusu olma özelliğini taşımaktadır. Resmin altında sanatçının; 1819 yılının sonlarında 73 yaşındayken yakalandığı ciddi ve ölümcül bir hastalıktan kurtulmasını sağlayan dostu doktor Arrieta'nın ilgisine teşekkür ettiği bir notu yer

almaktadır.”⁷⁸ Resimde Goya kendini hasta olarak betimlemiştir. Yüz ifadesinden bir hastalığın olduğu hissedilmektedir. Yüzü solgun ve halsizdir.

Resim 14: Francisco de Goya, *Dr. Arrieta'yla Özportre*, tuvale yağlıboya, 1820, 115,6x79,1 cm.

Resim 15: José de Ribera, *Topal Çocuk*, tuvale yağlıboya, 1642, 164x94 cm.

⁷⁸ Sanatta Anlamın Görüntüsü, s.224.

José de Ribera da çalışmasında sakat bir çocuğu betimlemiştir. Figürlerinde anatomik anomalileri ve deformasyonları belirten sanatçının *Topal Çocuk* resmi de bu örneklerden biridir.

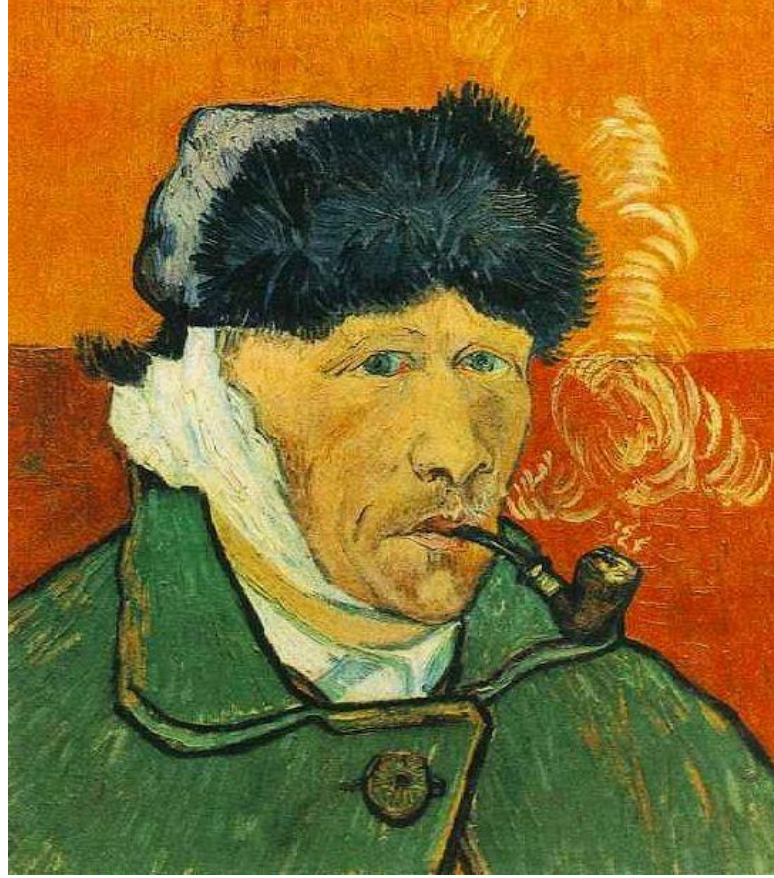
Rembrandt'ın *Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi* çalışması hem hastalık temasına hem de biçim bozulmasına uygun bir çalışmadır. Dr. Tulp'un anatomi dersi tablosunda Nicolaes Tulp diyagonal plandaki bir masa üzerine uzatılmış kadavra önünde görülmektedir. Tablonun solundaki yedi öğrenci pramidal bir kompozisyon oluşturmuştur. Her biri ayrı bir portre olan öğrenciler değişik yönlere bakmaktadırlar. Işık kadavrayı ve yüzleri aydınlatmaktadır.

Resim 16: Rembrandt van Rijn, *Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi*, tuvale yağlıboya, 1632, 169,5x216,5 cm.

Resimlerinde hastalık teması hissedilen bir sanatçı da Vincent Van Gogh'tur. Sanatçının, Gauguin'le yaşadığı şiddetli tartışmalar, iyileşmeyen

hastalığı ve kronik fiziksel ve psikolojik yorgunluk gibi belirtiler, van Gogh'un sağlık durumunun hiç iyi olmadığını göstermektedir. Sonunda 1888'de korkunç bir öfke nöbetiyle kulaklarından birini usturayla kesmiştir.⁷⁹ Sanatçının hem ruhsal rahatsızlığı hem de bedensel deformasyonu kulağını kestikten sonra yaptığı bu otoportrede görülmektedir.

Resim 17: Vincent Van Gogh, *Sarı Kulak ve Pipoyla Kendi Portresi*, 1889, tuvale yağlıboya, 51x45 cm, Leigh B. Block Koleksiyonu, Chicago.

Sakatlığı çalışmalarında yansıtan bir diğer sanatçı Henri de Toulouse-Lautrec'tir. Güney Fransa'nın eski, soylu ve varlıklı ailelerinden birinin oğlu olan Lautrec çocukken geçirdiği kazalar sonunda sakat ve bodur kalmıştır.⁸⁰ Sanatçı bu çalışmada kendini resmetmiştir.

⁷⁹ Dieter Beaujen, **Van Gogh**, İstanbul, Literatür, 2005, s.59.

⁸⁰ Kınay, a.g.e., s.208.

Resim 18: Henri de Toulouse-Lautrec, *Sakatlığı*, kartona yağlıboya, 1898, 39x30 cm, Toulouse-Lautrec Müzesi, Albi, Fransa.

Bedensel hastalıkların ve deformasyonların yanı sıra psikolojik hastalıklar da konunun kapsamına girmektedir. Psikolojik rahatsızlıkların ve ruhsal hastalıkların betimlendiği çalışmalar da konu kapsamında incelenmiştir. Psikolojik rahatsızlıkları ve ruhsal hastalıkları betimlemiş sanatçılar bulunmaktadır. Bu sanatçılardan biri William Hogarth'dır. William Hogarth, *Hovarda'nın Yazgısı* isimli çalışmasında figürün delirerek Bedlam akıl hastanesine düştüğünü göstermektedir. Resimde, içinde her çeşit delinin yer aldığı sahne vardır. Çalışmada psikolojik bir durum yansıtılmıştır. Saman yatağı üzerinde, hücredeki fanatik dindar, Barok bir resimdeki azizin gülünç bir taklidi gibi acı içinde kıvrınmaktadır. İkinci hücrede de kral tacını giymiş bir megalomani hastası görülmektedir. Ve son olarak da resmin ön planında

ölmekte olan hovardanın yer aldığı grup vardır. Bu figürün yanında yüzüstü bırakıp terk ettiği hizmetkâr kız bulunmaktadır. Yere çökerken, deli gömleği yerinde kullanılan zincirleri çıkarılmaktadır. Trajik bir sahnedir, ama hovardanın grubuyla dalga geçen garip bir cüce ile hovardayı iyi günlerinden tanıyan iki seçkin ziyaretçinin oluşturduğu kontrastlıkla durum daha da trajikleşmektedir.⁸¹

Resim 19: William Hogarth, *Hovardanın Yazgısı*, 1735, tuvale yağlıboya, 62,5x75 cm.

Psikolojik rahatsızlıkları resimlerine konu edinen bir diğer sanatçı Théodore Géricault'tur. Sanatçının ele aldığımız resmi *Cinnet* isimli resmidir. Sanatçının bu çalışmasının dışında birçok akıl hastası portresi bulunmaktadır. Burada karakterin, gözlerin boş bakışı ve fersizliği, yüzünün donuk görünüşü derin bir psikolojik incelemeyle saptanmıştır. Géricault için ideal güzel yoktur. Bir delinin yüzü de, klasik tabloların idealleştirilen figürlerin

⁸¹ Gombrich, a.g.e., s.463.

yüzü kadar, artistik yönden güzel ve değerli olabilir.⁸² Cinnet ruh halini yansıtan en iyi çalışmalardan biridir. Kadının ifadesiz bakışları ve donuk yüzü psikolojik rahatsızlığı sanatçı tarafından çok iyi bir şekilde gözler önüne serilmiştir.

Resim 20: Théodore Géricault, *Cinnet (Dr. Georget'in Kliniğinden Bir Deli Portresi/Deli Kadın)*, tuvale yağlıboya, Güzel Sanatlar Müzesi-Lyon.

Edvard Munch (1863–1944)'ın eserleri de genel olarak psikolojik rahatsızlıkları içerir. *Melankoli* isimli çalışması da psikolojik olarak çöküntüyü ifade eden bir çalışmadır. Çalışmalar aynı zamanda sanatçının ruhsal yaşamını yansıtmaktadır. Empresyonistler ışığı değerlendirerek tasvir etmişlerdir. Munch ise soluyan, duyan, seven, acı çeken insanların duygularını tasvir etmek, duyurmak istemiştir. Sanatçı çalışmasında

⁸² Cahid Kınay, **Sanat Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.158.

melankoliyi yansıtmak istemiştir. Resimde yer alan kadın figürü belirgin şekilde çökük yüzü ve anlamsız bakışı ile ruhsal bunalıma girmiş melankolik bir figürdür.⁸³

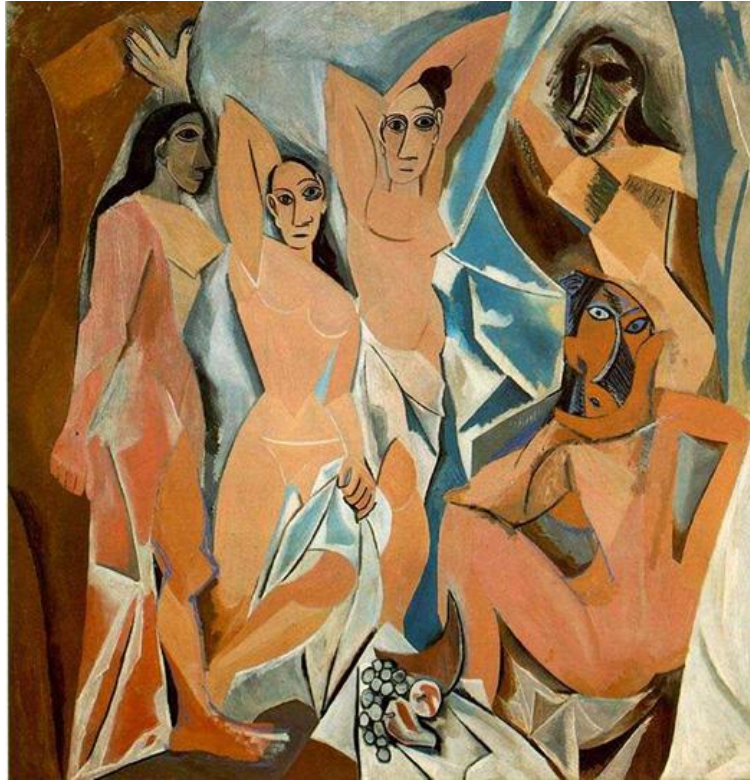
Resim 21: Edvard Munch, *Melankoli*, 1899, tuvale yağlıboya, 110x126.

Géricault psikolojik rahatsızlıkların yanı sıra deformasyona uğramış organları da resimlemiştir. Théodore Géricault Paris'teki hastanelerden ve Bicetre'den (ölüm cezasına çarptırılan kişilerin gönderildiği ve yine bu kişilerin öldükten sonra cesetlerinin teşrih için gönderildiği mekân) ceset parçaları alıp resimlemiştir. Géricault vücut kalıntılarını, çürümekten dolayı görsel ve kokusal olarak dayanılmaz hale gelinceye kadar atölyesinde tutmuş, model olarak kullanmış ve resmetmiştir.

⁸³ Kınay, a.g.e., s.275.

Resim 22: Théodore Géricault, *Kesilmiş Bir Kolla İki Bacak*, 1818–1819, d'Orsay Müzesi.

Resim 23: Pablo Picasso, *Avingnon'lu Kızlar*, 1907, tuvale yağlıboya, 243,9x233,7 cm, Modern Sanat Müzesi, New York.

Çalışmalarında deformasyonları fazlasıyla gördüğümüz bir diğer sanatçı da Pablo Picasso'dur. Picasso'nun *Avignon'lu Kızlar* isimli çalışması deformasyona en uygun çalışmasıdır. Picasso'nun Avignon'lu Kızlar resmi hem çirkinlik ve bozulma kavramları açısından hem de hastalık açısından ele alınabilecek bir resimdir. "Picasso'nun, *Avignon'lu Kızlar* resmi, Avignon genelevindeki kızları anlatmaktadır. Bu resim; yeniyile eskinin, çirkinle güzelin, açıklıkla bulanıklığın, rengin yumuşaklığı ile biçimin sertliğinin bir karışımıdır."⁸⁴ Picasso'nun yaşadığı devirde cinsel yolla bulaşan bir hastalık olan Frengi yüzünden ölen insanlar Picasso'da derin bir korku yaratmıştır. Resimdeki kadınların gözlerinde görülen korkutucu ifadenin nedeninin bu korku olduğu söylenir. Ve Picasso bu çalışmayı geçirdiği bu rahatsızlığın ardından yapmıştır.

Resim 24: Otto dix, Cilt Nakli, 1924, 19.9x14.7 cm.

⁸⁴ Gülgün Başarrı, "Gerçek Bir Sanatçı Picasso", *Artist*, İstanbul, Mart 2006, s.53.

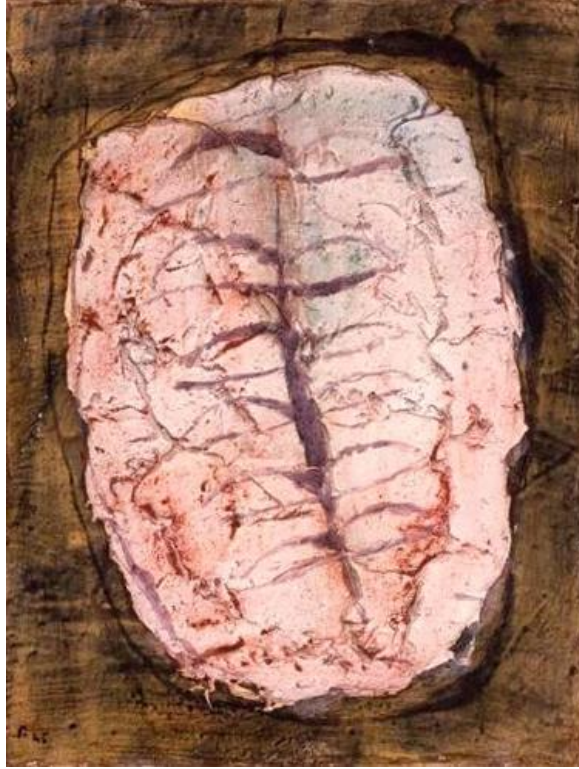
Bedende bozulmayı yansıtan bir sanatçı da Otto Dix'dir. Deformasyon konusunda Théodore Géricault'un çalışmalarına benzer özellikler taşıyan bir sanatçıdır Dix. Dix, 1920'lerde bir çatışmanın ardından organları birbirinden ayrılmış ve çürümüş asker vücutları çizmiştir. Sanatçının çalışmalarında bedene alınan darbe sonucunda oluşmuş deformasyonlar görülmektedir.

Resim 25: Frida Kahlo, *İki Frida*, 1939, tuvale yağlıboya, 173,5x173 cm, Meksika Modern Sanatlar Müzesi.

Hastalığı resimlerine sıkça yansıtan en önemli sanatçılardan biri de Frida Kahlo'dur. Kahlo, altı yaşındayken geçirdiği çocuk felci sonucu sakat

kalmıştır. Bir bacağı özürlüdür. Sanatçı dönemin en iyi eğitim veren Ulusal Hazırlık Okulu'nda okumuştur. Bu okul, onu sanat, edebiyat, felsefe gibi alanlara yönlendirmiştir. Ancak 18 yaşında geçirdiği bir trafik kazası onun bütün hayatını değiştirmiştir. Sanatçı kazadan sonra, ailesi tarafından sıkıntı ve acısını unutmaya için resim yapmaya teşvik edilmiştir. Sanatçı resimlerinde; kadınlık, cinsellik, arzu, bedensel ve ruhsal acı gibi temaları ele almıştır.⁸⁵ Sanatçının fiziksel olarak yaşadığı hastalıklar onun resimlerine yansımıştır. Çalışmalarında organ deformasyonları ve tıbbi aletler sık sık görülmektedir.

Resim 26: Jean Foutrier, Bir Rehine No.14, kâğıda yağlıboya, 1944,34.9x26.7

Jean Foutrier'in rehineler serisi Théodore Géricault ve Otto Dix'in çalışmalarında olduğu gibi deformasyona örnektir. Foutrier otuz kadar resim ve heykelden oluşan Rehinelere (Otages) serisini 1943–45 yılları arasında

⁸⁵ Dilek İlge Yabanloğlu, “Gelman Koleksiyonu’ndan Frida Kahlo ve Diego Rivera”, **Artist**, İstanbul, Şubat-Mart 2011, s.43.

hastanede yapmıştır. Sanatçının rehineler serisinde; İşkence edilmiş, parçalanmış bedenler, biçimi bozulmuş insan yüzleri, André Malraux'nun deyişiyle, “en sevimsiz ifadesine indirgenmiş insan yüzleri”, kolsuz bacaksız gövdeler, gövdeden koparılmış ve ezilmiş insan başları ve tarih öncesi sanatı çağrıştıran imgeler bulunmaktadır.⁸⁶

Bedende deformasyonu ele alan sanatçılara son örnek Francis Bacon'dır. Bacon, çalışmalarında insanoğlunun bu dünyaya “doğası tamamlanmamış prematüre bir varlık” olarak “yalnız”lığa mahkûm bir şekilde gelmesinden dolayı ızdırabını, umarsızlığını, kötü ruhluluğunu ve karanlığını konu almıştır. Bacon, içindeki duyguları temsil etmek için insan ve hayvan figürleri kullanmıştır. Kullandığı figürleri genelde bir iç mekânda hapsolmuş ancak adeta bir fırtınada savruluyormuşçasına çarpılmış, deforme edilmiş gibilerdir...⁸⁷

Bacon deformasyonları ise portrelerinde görülür. Portrelerindeki deformasyonlarla yüze yansıyan ifadeyi, ruhu silmeyi amaçlamıştır.⁸⁸ Bacon'un resminin köklerinde Picasso'yu, Munch'u görebilsek de onların portrelerindeki ses ya da ifade patlamaları Bacon'da yerini sessizliğe bırakır. Bu durum ölüme ait sessizliğe benzeyen ama onunda sınırlarını zorlayan haldedir.

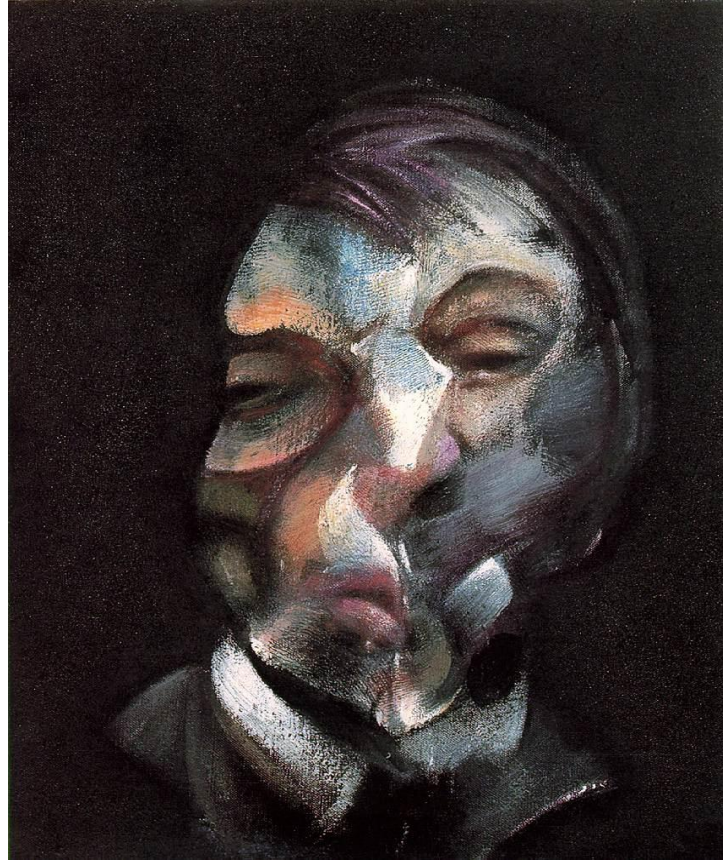
Bacon'ın portrelerinde deformasyonun yanı sıra psikolojik rahatsızlıklar da görülmektedir. Sanatçının burada yer alan otoportresinde Bacon, ölüme dair bir ifadeyi yansıtmıştır. Yaşam ya da ölüm portresinde gösterilmez. Bacon bunların tümünü siler, ne ölüm ne de yaşam çalışmasında hissedilmez. Bir dönüşüm söz konusu gibidir. Ruha ait olmayan ete ait bir dönüşüm. Bacon bize bakan gözlerin, dudağının kenarına sıkıştırılmış ifadelerin veya giysinin, aksesuarın, saç şeklinin dondurulmuş

⁸⁶ Halil Turhanlı, **Rehineler**, www.birgun.net, Erişim Tarihi: 02.12.2012.

⁸⁷ Pınar Turanlı, “Bacon'un Lunapark Aynaları”, **Artist Modern**, Ekim, 2008, s.61.

⁸⁸ Engin Ümer, “Francis Bacon'un Portreleri”, **Artist Modern**, Mart, 2010, s.38.

anınin değişimini vermez. Yani ifadenin en sıradan betimine yanaşmaz. Zaman içinde ama kendi zamanımızla ilişkiye geçerek devam edecek süreci değil bizim ilişkimizin bile etkileyemeyeceği imgeyi sunar. Bu nedenle Bacon'un imgelerinin tekinsiz imgeler olduğunu söyleyebiliriz. Bakan birisi için tüm huzurun içinde huzursuzluğu meydana getirecek etkidedirler. İzleyenin sanata karşı tüm alışkanlıklar yerini bir huzursuzluğa bırakır. Bacon'un resmi cevap vermez, bize bakmaz, bakar gibi görünse de bu sadece huzuru bozmak adınadır.⁸⁹

Resim 27: Francis Bacon, *Otoportre*, 1971, tuvale yağlıboya, 35,5 x 30,5 cm.

Görüldüğü gibi hastalık sanat alanında inançlarla ilişkili olarak ve de hem genetik, hem fizyolojik hem de ruhsal yönden çeşitli sanatçıların çalışmalarına konu olmuştur.

⁸⁹ Engin Ümer, "Francis Bacon'un Portreleri", *Artist Modern*, Mart, 2010, s.41.

2.3. 1950 SONRASI SANATTA PATOLOJİK BEDEN

Hastalık, çağdaş sanata kadar beden keşfi esnasında, insan hayatı üzerindeki etkisi çerçevesinde ve biçimsel bozulmalarla sanat eserlerine konu olmuştur. Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar hem tıp alanında hem de sanat alanında yapılan incelemelerde hastalıkların bedende biçimsel bozulmalar kapsamında ve hastalıkların keşfi sürecinde tema olarak işlenmiştir. Çağdaş sanatta ise bedenin işlevselliğinin ve bedenin içselliğinin önemi üzerinde durulduğu görülmüştür. Ayrıca biçimsel bozulmalarıyla ve kavramsal açıdan önem taşıyan bir konumdadır.

Konu bağlamında ele alabileceğimiz ilk sanatçı Yüksek Arslan'dır. Yüksel Arslan, ilk dönem çalışmalarında hayvanlar ve böceklerin dünyasıyla insanların dünyasını harmanlayıp, bu harmanları makinelere bağlayarak, ölümün ve hastalıkların kol gezdiği, ıstırap çeken canavarların yer aldığı coğrafyaları çizmiştir.⁹⁰ Ayrıca "İnsan"a yönelik yaptığı araştırmaların içerisinde sağlık ve hastalık kavramlarını ele almıştır. Sanatçıya neden İnsana dair incelemeler yaptığı sorulmuş ve şu şekilde cevap vermiştir: "Bütün diğer memeli hayvanlar gibi benim de bir kafatasım var ve bunun içinde de harika bir alete sahibim: *Beyin'e*. Amatör bir nörolog gibi öncelikle normal işleyişini, sonra da amatör bir psikiyatrist gibi işlemeyişini, hastalıklarını incelemek istedim."⁹¹ Sanatçının çalışmalarında biçimsel bozulmalar ve yaratıklar görülmektedir.

⁹⁰ Burcu Pelvanoğlu, "Yüksel Arslan'ın İronik Mitolojisi", *Sanat Dünyamız*, YKY, İstanbul, 113, Kasım-Aralık, 2009, s.59.

⁹¹ Burcu Pelvanoğlu, "Yüksel Arslan'ın İronik Mitolojisi", *Sanat Dünyamız*, YKY, İstanbul, 113, Kasım-Aralık, 2009, s.58.

Resim 28: Yüksel Arslan, *Arture 64*, 1964, 46x64 cm, T.C. Merkez Bankası koleksiyonu.

Bedendeki deformasyonları yansıtan başka bir sanatçı Mehmet Güleryüz'dür. Mehmet Güleryüz, 1979 yılında Akademi Sanat Şenliği için hazırladığı *Gariplikler Müzesi* isimli enstalâsyonunda bedensel deformasyonları yansıtmıştır. "Güleryüz, insan bedenini eğip bükerek, biçimsel karakterini deformasyona uğratarak ve yeri geldiğinde derisinden sıyrarak onun kırılğanlığına ve çürüyüp sonlanabilirliğine ilişkin katı bir gerçeklik kurar."⁹²

⁹² Mehmet Güleryüz, **Oradan Oraya**, Yapı Kredi Yayınları, yay.haz., Mine Haydaroğlu, İstanbul, 28 Kasım 2007-14 Ocak 2008, s.17.

Resim 29: Mehmet Gülerüz, *Gariplikler Müzesi Akademi Sanat Şenliği*, Kağıt hamuru, karışık malzeme, yerleştirme, 1979, 160x120x110 cm.

Resim 30: Mehmet Gülerüz, *Gariplikler Müzesi Akademi Sanat Şenliği*'nden fotoğraf, Fındıklı Parkı, İstanbul, 1979.

Hastalık konusunda ele alabileceğimiz bir sanatçı Neşe Erdok'tur. Neşe Erdok'un çalışmalarında zaman zaman hastalık ve ölüm temaları görülmektedir. Erdok, yaşantı içeriğine mal ettiği izlenimlerini, seçtiği herhangi bir figür aracılığıyla resimlerine yansıtır.⁹³ Sanatçının resimlerinde hastalık, *Saltanat* serisinde görülmektedir. Sanatçı, *Saltanat* serisinde yer alan iki örnekte ölüm ile bitkisel yaşam arasında can çekişen figürleri, tabuttan farksız araçlarda göstermiştir. Bu çalışmalardan biri *Saltanat* serisinden olan *Dilenci* resmidir. *Dilenci* resminde el arabasına uzanmış bir figür görülmektedir. Figür arabanın içinde halsiz bir şekilde yatmaktadır. Figürün sağ ayağı arabanın dışına çıkmıştır. Figürün ayağında dört parmak vardır, bir parmak gizlenmiştir. Bu parmağın olmayışı akraba evliliklerinde görülen bedensel anomaliden hareketle, bu kişilerin bedenine ve zekâ yaşına bir göndermeyi içermektedir.

Resim 31: Neşe Erdok, *Saltanat Serisinden "Dilenci"*, 1977, tuvale yağlıboya, 170x104 cm.

⁹³ Mehmet Ergüven, *Neşe Erdok*, İstanbul, Bilim Sanat Galerisi, 1997, s.20.

Diğer resmi de *Saltanat* adını taşıyan bir resmidir. Burada tekerlekli sandalyede oturan bir figür görülmektedir. Bu resimde de figürdeki deformasyon ve soyutlamalar aracılığıyla hastalık hissedilmektedir.

Resim 32: Neş'e Erdok, *Saltanat*, 1981, tuvale yağlıboya, 167x151 cm.

Mehmet Uygun da bedende deformasyona ağırlık veren bir sanatçıdır. Resimlerindeki figürlerde deformasyon görülmektedir. Bu figürler masal veya destanlardaki düşsel yaratıklardır.

Resim 33: Mehmet Uygun, *Mavi Atım Güzel Atım Koştur bakalım*, 1999, tuvale yağlıboya, 150x150 cm.

Sanat tarihinde önemli yer tutan sınırlar ve kan çağdaş sanatta önemini korumaktadır. 1960'lardan bu yana etkinliğini sürdüren birçok sanatçı tarafından çok farklı biçimlerde ele alınmıştır. Bu sanatçılar; eylem ressamlarının ve ilk performans sanatçılarından kuşağıdır. Bu sanatçılar için asıl önemli olan eylemlerinin arındırıcı etkisidir, bunlar seyircilerinin karşısına en alışılmadık pozlarda çıkarlar, seyircilerinin gözü önünde bedenlerine zarar verirler; bu kuşak için savaş deneyimi henüz tazeliğini korumaktadır. Sonraki kuşak içinse, AIDS ve genetik mühendisliği çevresinde dönen tartışmalar, yaşam ve insan sağlığıyla ilgili önem taşımaktadır. Hem savaşa dair bedensel bozulmaları hem de hastalığa dair bedensel bozulmaları çalışmalarında tema olarak işlerler. Şimdiye kadar mesele beden kesilip açılması ve bütünlüğünün bozulması idiysen de şimdi mesele tehlikenin, ölümcül hastalığın, modern salgının taşıyıcısı olarak, ayrıca genlerimizdeki

kodların saklandığı havuz olarak kandır.⁹⁴ Bu çalışmalarda bedene müdahale sanatçıların kendi inisiyatifleri çerçevesinde gerçekleştirilir.

Bu sanatçılardan biri Herman Nitsch'dir. Nitsch çalışmalarında arınmayı temel alır. Çalışmaları performans niteliğindedir. Gerçekleştirdiği performanslarda gerçek hayvan kanı kullanılarak hem bedene dair bir arınma gerçekleştirilmek istenmiştir, hem de bedendeki hastalıklara ve kana dair ritüellere bir gönderme yapılmıştır.

Resim 34: Herman Nitsch, Performans, 2010.

Bir diğer sanatçı Marina Abramovic'tir. Abramovic de performans sanatçısıdır. Abramovic, kendi bedenine bilinçli olarak deformasyon uygulayarak bedenin ne kadar dayanıksız bir mekanizma olduğunu aynı zamanda bedenin içi açıldığında ne kadar savunmasız olduğunu ispatlamak amacıyla böyle bir performans gerçekleştirmiştir. Tıpkı bedenin hastalıklara karşı savunmasız olması gibi. Gösteri esnasında sanatçı, izleyicilerden biri onu kurtarana kadar göbek çevresine bir yıldız çizer. İzleyicinin onu kurtarmasıyla gösteri sonlanır.

⁹⁴ Weiermair, a.g.e., s.243.

Resim 35: Marina Abramovic, *Thomas'ın Dudakları*, Performans, 1975/2005.

Çağdaş sanatta bedenin biçimi bozulmuş temsillerini gerçekleştiren sanatçılardan biri Jenny Saville'dir. Sanatçı, bedendeki et etkisini ve bedendeki bozulmaları tuvale yansıtmıştır. Büyük geniş alanları boyamayı tercih eden sanatçı etteki deformasyonları ve tabakayı aktarabilmek için büyük katmanlar kullanmış ve boyayla beraber fazla miktarda yağ kullanmayı tercih etmiştir. Bedendeki bozulmalara hastalıklı bir kalite verebilmek için geniş yüzeyler üzerinde yaranın olduğu kısımlara vurgu yapmıştır. Sanatçı, resimlerinde genel olarak obezlere yer vermiştir.

Sanatçı herhangi bir bozulmayla karşılaştığında verdiği tepkiyi ve bozulmuşluğun uyandırdığı etkiyi şu cümleleriyle açıklamıştır; "Vücudun veya yüzün açılması halinde bir yerden diğerine geçiş yapan yaranın, kesiğin ya da eziklerin renk maddesindeki değişimi asıl olarak kurbanın davası, ancak benim için etin yüzeyindeki normal olarak bozulmamış mührün açılması demek. Bir trafik kazası kurbanının yüzündeki etin bozulması gibi bir görüntüyle karşı karşıya kaldığınızda gözleriniz rahat olduğunuz bütünlük halindeki parçaları bir araya getirmeye çalışır. Gözün tamir etmeye dayalı bir çabası vardır, bu şekilsizliğin ve bozulmuşluğun korkusundan doğan

içgüdüsel bir harekettir. Boyadaki canlılığı elde etmek ve tuval üzerinde gürleşebilmek için, resimde soyutluk ve realizm arasındaki bağlantıyı görmeyi deniyorum.”⁹⁵

Resim 36: Jenny Saville, *Duraklamak*, tuvale yağlıboya, 2002–2003, 305x213 cm.

Hastalık, Nörobilim üzerine araştırma yapmak üzere bir araya gelmiş bir grup sanatçının çalışmalarında farklı kavramlar bağlamında görülmektedir. Bunlardan biri Michael Joaquin Gray'dir. Sanatçı; “patolojik yürüme örüntüleri olan kişiler ve kasılma halindeki hastaların”⁹⁶ hareketi üzerine odaklanmıştır. “Michael Joaquin Grey’in *Yapay Kas* adlı bilgisayar görüntüsünde, örnek olarak Grey’in kendi kas liflerini repertuarındaki koreografiyi gerçekleştirmek için kasılan bir kütle olarak görürüz. Bedenden

⁹⁵ Simon Schama, “Jenny Saville İle Röportaj”, çev.: Aslı Özdemir, **Artist Modern**, Şubat, 2010, s.35.

⁹⁶ Temelde İnsan, Suzanne Anker, Ebedi Alev / Hareket Yeteneği Olarak Beyin, Pera Müzesi Yayını, Çev.Kemal Atakay, Boyut Matbaacılık, İstanbul, Nisan, 2011, s.32.

ayrı tutulan kas lifleri, belirli bir kişiyle özdeşleşmeksizin aktif bir katılımcı haline gelir. Soyut bir çizim biçimi olarak bu biyolojik mekanizma, gerçek zamanda gözlenebilen bir insan eylemi konumunu edinir. İzleyici bu yapıtta normal olarak insan algılamasına kapalı olan biyolojik mekanizmalara tanık olur.”⁹⁷

“Üç tür kas vardır: İskelet kası, düz kas ve kalp kası. Her biri işlevini ayrı yollardan yürütür. İradeye bağlı olan iskelet kası, yürürken, dans ederken ve genel olarak duruşta kullanılır. İrade dışı ya da özerk olan düz kas, bilinçli denetime tabi değildir. İdrar torbası, akciğer ve bağırsaklar gibi organları idare eder. Kalp kası da özerktir, ama yalnızca kalpte bulunur. Üç tür kasta da eylem, aktin ile miyosinin biyokimyasal tepkimesi ile belirlenir; bu da, Gray’in yapıtlarında sinir sisteminin iki dünyaya ait olduğu, bundan dolayı iradeye dayalı edim ile irade dışı eylem arasında bağlantı kurduğu ve bilinçli olanı bilinçdışı olanla bağdaşır kıldığı görüşünü pekiştirir.”⁹⁸ Sanatçının çalışması tamamen bedenin işlevine yönelik kavramsal bir çalışmadır.

⁹⁷ Anker, a.g.e., s.33.

⁹⁸ Anker, a.g.e., s.33.

Resim 37: Michael Joaquin Grey, *Yapay Kas Kasılması (Kavrayış Hatası)*, 1984-2001, Video, DVD, LCD ekran, pleksiglas kutu, Edisyon 3/8, 14x3,5 cm.

Nörobilim kapsamında eser üreten bir diğer sanatçı Rona Pondick'tir. Pondick, psikolojik bozulmalara göndermeyi içeren *Kaygı Boncukları* isimli bir çalışma gerçekleştirmiştir. Pondick, "psikoloji ve nöroloji alanlarını bir uçtan bir uca kat eder, arka plandaki içeriğinin aksine güzelliklerle donanmıştır. İzleyici *Kaygı Boncukları* çalışmasında, boncukları stres ya da gerilimi gidermek için kullanma gibi eski uygulamalardan yola çıkarak biçim verilmiş bir dizi bulur karşısında. Bu tür geleneklerde boncuklar, çoğunlukla bir derin düşünme ya da dua biçimi olarak parmakların arasında gezdirilir. Pondick yapıtında, çeşitli boyutlardaki boncukların üzerine yüz resmini işlemiştir."⁹⁹

⁹⁹ Anker, a.g.e., s.36.

Sanatçının çalışması bu yönüyle travma sonrası stres sendromu- travmatik imgelerin geri dönüp kişiyi huzursuz ettiği bir psikolojik rahatsızlık- kurbanlarına göndermeyi içermektedir.¹⁰⁰

Resim 38: Rona Pondick, *Kaygı Boncukları*, 1999-2001, Bronz, Edisyon 3/6 4x5x61 cm.

Nörobilim kapsamında eser üreten bir diğer sanatçı Michael Rees'dir. "Rees'in çalışmasında beden, çıkarılabilir takılabilir, istendiğinde biçim verilebilir parçalar bütünü haline gelir."¹⁰¹ Sanatçının bu çalışmalarında deformasyon söz konusudur. Fakat bu deformasyon doğuştan ya da sonradan bedenin gerçekleştirdiği bir deformasyon değil, sanatçının kendi inisiyatifindeki bir deformasyondur. Rees'in çalışmaları gelecekte omurga gibi karmaşık yapılabileceğinin ışığını verirken aynı zamanda da iyileşmenin olası olabileceği bir geleceğe işaret eder.

¹⁰⁰ Anker, a.g.e., s.37.

¹⁰¹ Anker, a.g.e., s.40.

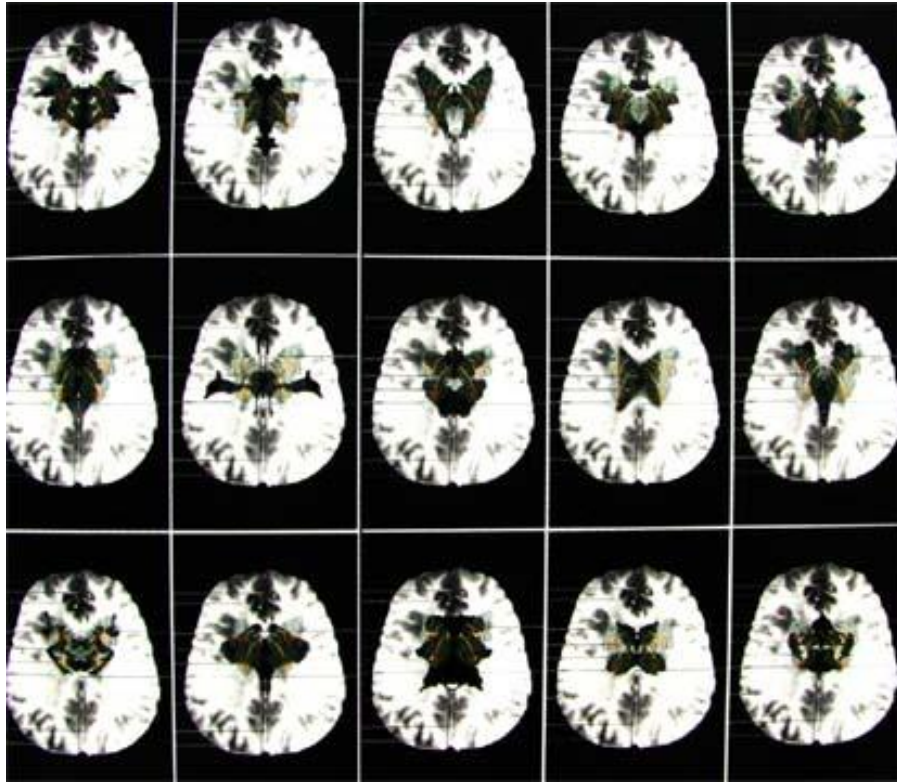
Resim 39: Michael Rees, *Ajna 2*, 2001, Stereolitografi Reçinesi, cam dolap, 15x20,5x28 cm.

Nörobilim kapsamında eser üreten bir diğer sanatçı ve grubun küratörü olan Suzanne Anker'dır. Anker, MRI (Manyetik Rezonans) taramalarıyla görüntü oluşturarak bir yorumlama gerçekleştirmiştir. *MRI Kelebeği* çalışması bir video düzenlemedir. Çalışmada, "izleyici ağ şeklinde düzenlenmiş on beş eşit beyin taramasını seyre koyulur. Her çerçevenin ortasında tek bir kelebek imgesi vardır; Anker bunun üzerine Rorschach (1884–1922) tarafından geliştirilen ve yansıtımlı psikolojik araçlar niteliği taşıyan bu testler, hastaların anlamca belirsiz, gene de simetrik desenlere ilişkin izlenimlerini betimleyerek anlatılar yaratmalarını sağlar."¹⁰²

"MRI taramalarının üzerine kelebek imgelerinin ve mürekkep lekelerinin oturtulması, şekil zemin ilişkilerinde algısal çeşitlemeler yaratır, bu da izleyicide bir tür optik yanılsamaya yol açar. Aslında, hep dijital baskıdaki kelebekler aynı olmakla birlikte, birbirlerinden farklı görünürler. Üst üste

¹⁰² Anker, a.g.e., s.41.

bindirilmiş karmaşık yapı, bunun ardında yer alan ve insan algılamasında geçerli olan nörolojik süreçleri akla getirir. Bu görsel deneyim, işlevsel nörogörüntülerin tek anlamlı olmayan niteliğine de vurgu yapar ve bize bunların bilim adamı açısından sezgi ve yorumu gerektiren karmaşık sinyal veri işlemenin ürünleri olduğunu bildirir. Bir MRI taraması kan basıncını ve beynin çeşitli bölgelerine oksijen akışını ölçer ve sayısal verileri resimlere dönüştürür.¹⁰³

Resim 40: Suzanne Anker, *MRI Kelebek*, 2008, suluboya kağıdı üzerine 15 dijital baskı, her biri 33x48,5 cm / yerleştirme 150x175,5 cm.

Suzanne Anker'in bir diğer çalışması *Biota*'dır. Anker, bu çalışmada "deniz süngerlerini maddesel beynin ikameleri olarak kullanır. Deniz süngerlerinde sinir sistemleri bulunmamakla birlikte, geçmişleri çok eskilere giden bu hayvanlar, karmaşık nörolojik sistemlerin gelişim aşamasındaki

¹⁰³ Anker, a.g.e., s.41.

kökenleri hakkında ipuçları sunarlar. Deniz süngerleri, “sinapslardaki proteinlere benzer yoldan” tepki veren “imza proteinler”i içerirler. Sinirlerin gelişmesi için gerekli bütün yapı taşlarına sahiptirler; bu da onları nörolojik rahatsızlıkları araştırmak açısından son derece değerli organizmalar haline getirir. Beyin ve nöronların kökeni ile ilgili daha yakın tarihli araştırmalarda, denizkestanesi, hidra ve sünger gibi primitif yaşam biçimleri incelenmektedir. Son zamanlarda, Avustralya’daki Büyük Set Resifi’ndeki deniz süngerlerinin genomunu çıkaran bilim adamları, insanlar ile deniz süngerlerinin genlerinin yaklaşık yüzde 70’inin ortak olduğunu bulmuşlardır.”¹⁰⁴

“Bu sergideki sanatçıların hepsi, kültürdeki teknolojik değişimleri ve bunların imge oluşturma yetilerini ele almaktadır.”¹⁰⁵ “Bu sergi, zihin ile beden arasındaki bağlantılardan yararlanan sanatçıları bir araya getirmektedir. Nöronu gerçek zamanda görüntüleme, gerek sanatta, gerek bilimde başka girişimlere zemin hazırlamıştır.”¹⁰⁶

Sanatçı Walter Schels ve gazeteci Beate Lakotta, patolojik bedeni ölüm öncesi ve ölüm sonrası olmak üzere bu iki durumu göz önünde bulundurarak bir çalışma ortaya koymuşlardır. Çalışmaları, hastaların ölmeden çok kısa bir süre önce ve ölümlerinden hemen sonra çekilmiş, siyah beyaz büyük format fotoğraflardan oluşmakta ve ölmek üzere olan insanların deneyimlerini, ümitlerini, korkularını içermektedir. Walter Schels ve Beate Lakotta bu fotoğrafları hazırlamak için bir yıldan fazla bir süreyi Almanya’da ölümcül hastalara ayırarak hastanelerde gözlem yapmışlardır.

Bu çalışmalarda yer alan hastaların çoğu, tedavisi mümkün olmayan hastalardır. Bu hastalar yaşamlarının son günlerini hastanede geçirmişlerdir. Zaten bu hastanelere gelenler eve bir daha asla geri dönemeyeceklerinin ve yakınlarıyla/sevdikleriyle ilişkilerini düzenlemek için fazla zamanlarının

¹⁰⁴ Anker, **a.g.e.**, s.42.

¹⁰⁵ Anker, **a.g.e.**, s.47.

¹⁰⁶ Anker, **a.g.e.**, s.47.

kalmadığının farkındadırlar. Yine de içlerinden çok azı umudunu yitirmiştir: fazladan bir kaç gün, vakur bir ölüm ya da ölümün her şeyin sonu olmadığı bir ümit olarak içlerinde yaşamaktadır.¹⁰⁷

Bu çalışmada hastalıkların yaşam üzerindeki etkileri görülmektedir. Ölümcül bir acıya sahip olmanın ve yaşamın sonlanacağını bilmenin endişesi sanatçının çektiği portrelerde oldukça belirgindir.

Resim 41: Walter Schels, *Klara Behrens*, Yaş: 83, Doğum: 2 Aralık 1920, İlk portre: 6 Şubat 2004, Ölüm: 3 Mart 2004.

Anatomist Doktor Gunther Von Hagens 11 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da BODY WORLDS Orijinal Vücut Dünyası-Yaşam Döngüsü isimli bir sergi açmıştır. Sergide plastinasyon işlemi geçirmiş bedenler yer almıştır. Bu serginin teması sanatsal bir içerikte değildir. Plastine dilmiş örnekler insan anatomisine ışık tutmak amacıyla yapılmışlardır. Hagens'e göre: "Poz vermiş örneklerden birer sanat yapıtı olarak bahsetmek bütünüyle yanlış olacaktır; çünkü (modern) sanat yorumu açık bir terimdir; bunun sonucunda herkes çabalarının temelinde yatan güdüyle sanat ve ahlak anlayışını yansıtır."¹⁰⁸

¹⁰⁷ Ölümünden Az Önce Hayat - Walter Schels, www.fotoğrafya.gen.tr. Erişim Tarihi 10.01.2012

¹⁰⁸ Hagens, *a.g.e.*, s.29.

Hagens'in sergisinde insan anatomisine dair örneklerin haricinde hastalıklı organlar da bulunmaktadır. Tarihte anatomi çizimlerde görülmekteydi, burada ise birebir formları korunarak görünmektedir. Araştırmacı çalışmalarında hastalıklı organlara yer verdiği için ve Hagens'in çalışmaları tıpkı bir kavramsal sergi mantığıyla izleyicisiyle buluştuğu için bu bölümde plastine edilmiş hasta organ görsellerine yer vermiştir.

Resim 42: Gunther Von Hagens, *Alzheimer Hastalığı Bulunan Beyin*, plastinasyon uygulanmış beyin, 2010.

Resim 43: Gunther Von Hagens, *Hidrocefali bulunan yeni doğmuş bebek*, plastinasyon uygulanmış bebek.

Burada organlar içlerindeki hastalığa dair izler çok rahat gözlemlenir. Araştırmacı çalışmalarında bedenın biçimi bozuk temsillerine ve hastalıklı organlara yer verdiği için burada da aynı özellikleri gösteren örnekler görülmektedir.

Patricia Piccinini ucube görünümlü yaratıklarıyla mitsel öykülere gönderme yapmaktadır. Ayrıca her bir şeyi kontrol altında tutma çabasındaki “insanoğlu”na, bugünümüze referans vermektedir. Çünkü birey kendi dışındaki tüm bu varlıkları dünyayı kontrol altında tutma, hayatı kolaylaştırma, hastalıklara çare bulma ve bir anlamda dünyayı yönetmek amacıyla kendi kendine üretiyor. Özellikle bilim dünyasında “doku mühendisliği ve genetik çalışmalarla beraber çok çeşitli türler ortaya çıkarılıyor. Piccinini’nin ucube görünümlü varlıklarıyla, yalnızca insanların klonlanabilmesi değil, beraberinde en basit haliyle farklı türde hayvanların karmalarının üretilmesi veya yeni bitki çeşitlerinin varlığı bireyin sadece kendini değil, tüm doğayla oynar ve biçimlendirir hale gelmesi bizleri yüzleştiriyor.

Resim 44: Patricia Piccinini, *Beni Bağrına Bas*, 2011.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMALAR

3.1. UYGULAMALARIN DÜŞÜNSEL, BİÇİMSEL ve TEKNİK YAPILANMALARI

Tez kapsamında yapılan çalışmalar hastalığın bedende sebep olduğu deformasyon üzerine kuruludur ve bedende hastalığın dikkat çeken üç hali temel alınarak oluşturulmuştur. Bu üç hal; fiziksel deforme hali, ruhsal deforme hali ve genetik deforme halidir. Fiziksel deforme hali; *De form 1, De form 2, De-form 3* olmak üzere üç seriden oluşmaktadır. Bu seriler hastalığın bedende sonradan oluşması üzerine olup bedende hastalığın oluştuğu andan iyileşme sürecine kadar bir irdelene söz konusudur. Ruhsal deforme hali *Şizofreniyi Anlamak* isimli bir seri çalışmayla yansıtılmıştır. Ruhsal hastalıkların ortak yönü ve şizofreni hastalığının ifadesi üzerinedir. Son çalışma olan genetik deforme hali de *Trizomi 21* ve *Özel Buluşma* olmak üzere iki seriden oluşmaktadır. Genetik bozulmalarla hayata gelmiş bireyleri konu alan bu iki seri aynı zamanda ele alınan bireylerin yaşantılarına dair göndermeleri içermektedir.

Bu konu araştırmacının geçirdiği trafik kazasının ardından belirlenmiştir. Fakat çalışmalar araştırmacının lisans döneminde benimsediği görüşlerden, kullandığı tekniklerden ve yaşamındaki durumlardan izler taşımaktadır.

Araştırmacının lisans döneminde düşünsel, biçimsel ve teknik anlamda benimsediği görüşler şöyledir: “Sanatçı kendine yakın hissettiği biçimleri çalışmalarına yansıtmalıdır. Bu biçimlerin içeriğini kendi yaşamındaki durumlardan yola çıkarak oluşturmalıdır. Kişi kendi yaşantısını yansıttığı ölçüde sağlam temellerde ilerler, doğallığı ve samimiyeti yakalar.

Teknik olarak ise sanatçı belirlediği biçimlere ve konusuna göre teknik belirlemelidir.” Araştırmacı bu görüşlere bağlı kalarak çeşitli temalarda çalışmalar üretmiştir.

Belirlediği düşünsel, biçimsel ve teknik oluşumlar kapsamında temel olarak hareketlilik üzerinde yoğunlaşmıştır. Hareketlilik üzerine yoğunlaşmasının sebebi gözlemediği çalışmalardaki durağanlıkların onu rahatsız etmesidir. Durağan bir figürün resmi durağan kıldığını, hareket halindeki bir figürün ise resmi dinamik ve hareketli kılabileceğini düşünür. O dönemde hareket anlamında ilk aklına gelen tema orkestradır. Sahneye karşı ilgisinden dolayı böyle bir tema belirler ve kendi üniversitesinin müzik bölümündeki orkestra derslerine girmeye başlar. Burada orkestra üyelerini çalışmaları esnasında birebir resmeder. Çalışmalarında biçimsel olarak figürlerin hareketlerini, o anki ifadelerini, kişilik ve karakter özelliklerini yansıtmaya çabası hâkimdir. Teknik anlamda da hareketliliği sorgulayarak çalışmalarını dinamik kılmak ister. Ayrıca çabuk kuruyan ve şeffaflık içeren boyaları tercih etme eğilimindedir. Dinamizme, şeffaflığa ve akışkanlığa sahip teknikler olan karakalem, lavi ve akrilik boya tekniklerini kullanır.

Düşünsel, biçimsel ve teknik anlamda kendi içinde doğru belirlemelere sahiptir fakat belirlediği tema kısır kalmıştır. Araştırmacı düşünsel ve biçimsel arayışlara yönelmiştir. Bu arayış sürecinde yüksek lisans eğitimine başlar. Yüksek lisans eğitimine başladığı dönemde trafik kazası geçirir ve dizine darbe alır. Araştırmacı çevresinde yaşanan hastalıklar ve daha önceki yıllarda başından geçen hastalıklar üzerine düşünmeye başlar. Bedende sağlık kaybedildiğinde kişinin hayatındaki tüm unsurların önemini kaybettiğini fark eder. Geçmiş yıllardaki hareket duygusundan yola çıkarak hareketliliği bendende hastalık yoluyla sorgulamaya karar verir. Araştırmacıya göre hastalıklar bedendeki hareketliliğin tersine bir hareketlilik oluşturmaktadır. Hastalıkların bedenine sahip olduğu hareketliliği aksatarak tersine bir hareketlilik geliştirdikleri durumundan yola çıkarak *Patolojik Bedeni* ele alır. Araştırmacı bu bakış açısıyla uygulama çalışmalarını oluşturmaya başlar.

Öncelikle sadece fiziksel hastalıklar üzerine çalışan araştırmacı daha sonra yaşamı boyunca ailesiyle birlikte tanık olduğu şizofreni hastalığına ve çalışmaya başladığı kurum olan TSK Sağlık Vakfı Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezi'ndeki öğrencilerine de yer verir. Uygulama çalışmaları fiziksel, ruhsal ve genetik bozulmalar bakımından hem araştırmacının yaşantısıyla hem de konunun içeriğiyle tam bir bütünlük oluşturmuştur. Araştırmacı bu konu ile hem yaşamına dair izler yansıtmış hem de benimsediği görüşlerle bağlantı kurarak özgün çalışmalar üretebilmiştir.

Çalışmaların ilk serisi *De-form 1* serisidir. Burada biçim olarak deforme biçimler seçilmiştir. Deforme olmuş diz, deforme olmuş kol ve deforme olmuş kalp yer almaktadır. Araştırmacı İlk denemeleri kendi hastalıklarından oluşturur daha sonra yakın çevresindeki kişilerin hastalıklarına yer verir. Kişinin hastalığı kendi yaşamını ve yakın çevresini etkiler aynı şekilde kişinin yakın çevresindeki hastalıklar da kişinin yaşamını etkiler. Bu yüzden çalışmalarında yakın çevresindeki kişilerin hastalıklarına da yer vermiştir.

Herkes bir bedene sahiptir. Fakat kimse bedeninin iç bölümüne bağımsız olarak ulaşamaz. Bedene dair yapılacak olan incelemelerde ya da bir aksaklık oluşması durumunda bedenin iç bölümüne ulaşmak için röntgen, emar gibi tıbbi tetkikler ya da ameliyat gibi tıbbi müdahaleler yapmak gerekir. Bu noktada bedeni keşfetmek ya da iyileşmeyi sağlamak için önemli olan ilk etapta bedenimizde yaşam boyu taşıdığımız tüm organlar değil –ulaşılamadığı için- tetkikten alınacak sonuçtur. Buradaki *De-form 1* serisi bedene bağımsız olarak ulaşılamama durumu üzerine tıbbi tetkiklerden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Araştırmacının sanat tarihine dair yaptığı incelemelerdeki bedenin içine dair beslenen merak da araştırmacıyı etkilemiştir. Bu merak dürtüsüyle çalışmalarındaki bu hastalıklı organlara yer vermiştir. Burada deforme olmuş organların betimi özellikle tercih edilmiştir.

Çalışmalar lavi tekniğinde yapılmıştır. Bu tekniğin hem tıbbi tetkiklerle hem de bedenle bağlantısı bulunmaktadır. Bu teknik ile tetkikler arasında görsel anlamda, beden ile de kavramsal anlamda bağlantı kurulmuştur. Emar ve röntgen tetkikleri ile lavi tekniği arasında bir kıyaslama yapıldığında renk ve tonlama bakımından benzerlik vardır. Röntgen ve emar tetkiklerinde monokrom renkler hâkimdir. Grinin tonları bulunur. Lavide de aynı şekilde monokrom renkler kullanılır. Bedenin rengi aslında röntgende renkler değildir. Bedendeki tüm organların renkleri vardır. Organların renkleri röntgen ya da emar sonuçlarında görünmez. Tüm yapılar monokrom renklerde görünür. Yapılan çalışmalar da monokrom renklere aittir. Lavi tekniği ile beden arasında ise kavramsal açıdan hareketlilik bakımından bağlantı kurulmuştur. Bu teknikte su ve mürekkep kullanılır ve bu iki malzeme çalışma oluşturulurken akışkandır fakat çalışma kurduğunda sadece etkileri kalır. Tıpkı bedendeki organların akışkanlığa sahip olma durumlarını hastalığın ardından yitirmeleri gibi. Ayrıca bedenin hareketini ve dinamizmini yansıtmak için bu benzerlikten ötürü de bu teknik seçilmiştir.

Resim 45: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 1.1*,
2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm

Resim 46: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 1.2*,
2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm

Resim 47: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 1.3*, 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm

Resim 48: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 1.4*, 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm.

Resim 49: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 1.5*, 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm

Resim 50: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 1.6*, 2010, kâğıt üzerine çini mürekkebi, 100x70 cm

İkinci çalışma *De-form 2* serisidir. *De-form 2* serisi *De-form 1* serisiyle bağlantılı olarak oluşturulmuştur. Burada yine hasta organlar yer almaktadır. Fakat burada farklı olarak hasta organlar buldukları bölgelerle beraber resmedilmişlerdir. Bu seride de araştırmacı kendi hastalıklarına ve çevresindeki kişilerin hastalıklarına yer vermiştir. Birinci çalışmadaki bölüm araştırmacının annesine, İkinci çalışmadaki bölüm halasına, üçüncü çalışmadaki bölüm arkadaşına ve diğer iki bölüm de kendisine aittir.

Bu çalışmada aynı organları taşıyan bedenlerin farklı organlarındaki işlev yitimlerine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Sahip olduğumuz tüm organlar bütün insanlarda mevcuttur. Fakat her insanın sahip olduğu organ yaşam şartlarına göre farklı değerlere ve hastalıklara sahip olabilir. Aynı organlar aynı hastalığı üretmez ya da aynı organlar herkeste aynı şekilde işlevini yitirmez. Burada önemli olan aynı organların aynı yapı ve özelliklere sahip olup farklı hastalıklar yaratması ve tüm insanların aynı organları bedenlerinde taşıyıp her insanın farklı organının hastalanmasıdır.

Bedendeki farklılıklar genelde dış görünüm itibariyle fark edilir. Burada ele alınan içyapılardaki farklılıklar olduğu için ve bu durumu vurgulamak için beden dış görünümüne dair kişisel farklılıklara yer verilmemiştir. Beden sıradan hareketler ve duruşlarda resmedilmiştir. Hasta organların yerlerinin farklı oluşu ve farklı organların seçimiyle de herkesin bedenini aksaklığa uğratan organının farklılığı vurgulanmıştır.

Beden içyapısıyla ve dış yapısıyla bize ait bir bütündür. Fakat biz bu bütüne ulaşamıyoruz demiştik *De-form 1*'in açıklamasında. Ayrıca beden içyapısına ulaşmak zor olduğu için belki de merak konusudur. Bu çalışmada beden bu özelliğinden yola çıkılarak hem işlevine bir gönderme yapılmış hem de tıpkı bedene duyulan merak gibi çalışmaya dair de merak uyandırılmak istenmiştir. Çalışmada bedenden farklı olarak beden

içyapısına ulaşmak gerçekte olduğu kadar zor değildir. Fermuara yapılan bir hamle ile bedenin içyapısı görünmektedir. Çalışmanın dış görünümü sade bir şekilde yansıtılmıştır. Ayrıca çalışmada fermuar kullanıldığı için fermuarın kumaşa dair bir nesne olması bakımından beden kıyafetli bir biçimde resmedilmiştir.

Çalışma teknik olarak iki aşama halinde oluşturulmuştur. Her çalışmada iki tuval vardır. Küçük boyuttaki tuval çalışmanın birinci aşamasını oluşturmaktadır. Burada hastalığın bulunduğu bölgeler vurgulanmıştır. Hastalıklı bölge resmedilirken tetkik sonuçlarıyla benzerlik taşıması için tetkik sonuçlarına benzer malzemeler olan asetat, cam kalem ve cam boyası kullanılmıştır. 24x18 ebatındaki asetatlara cam kalem ve cam boyası kullanılarak hastalıklı bölgelerin iç görünümü, 24x18 ebatındaki tuvalere de hastalıklı bölgelerin dış görünümü resmedilmiştir. 24x18 ebatındaki tuvaler üst, alt ve orta kısımlarından kesilmiştir. Tuvallerin ortadan kesilen kısmına fermuar dikilmiştir. Tuvallerin alt kısımlarına da asetatlar yapıştırılmıştır. İkinci aşamada büyük tuvalere hastalıklı bölgenin gövdede yer alan kısmı bütün halinde üzeri kıyafetli bir şekilde resmedilmiştir. 24x18 ebatında hazırlanan tuvaler bu tuvalerin uygun bölümlerine yapıştırılmıştır. Tuvale bakıldığında tuvalde bedenin bölümleri görünür. Tuvallerin üzerlerindeki fermuarlar açıldığında bedendeki hastalıklı kısım karşımıza çıkar.

Bu çalışma hasta organlarla beraber hasta organların bulunduğu bölgeyi de içerir. Çalışmada kullanılan tuvalerin biçimi çalışmaların içeriğiyle ilgilidir. Bu biçimdeki tuvaler özellikle seçilmiştir. Tuvallerin yapısı DNA moleküllerindeki yapılara benzemektedir. DNA molekülleri "hücrelerdeki yaşamsal faaliyetleri yönetir ve kontrol eder. Canlılar arasında çeşitliliği sağlar. (Canlıların DNA'larının farklı olması nedeniyle). Canlıya veya hücreye ait kalıtsal (genetik) bilgileri (özellikleri) üzerinde taşır. Kalıtsal özellikleri,

Resim 51: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 2*, 2012, tuvale akrilik, büyük tuvallerin her biri 73x62 cm, küçük tuvallerin her biri 24x18 cm.

Resim 52: (Aynı çalışmaların fermuarları açık halleridir.)

hücre bölünmesi sonucu oluşan hücrelere aktarır.”¹⁰⁹ Bu çalışmada yaşamsal faaliyetleri aktaran hastalıklı bölümler üzerinedir ve her insanın yaşamsal faaliyetini olumsuz yönde etkileyen hastalıklar tıpkı DNA'lardaki gibi farklılık gösterir. Burada bu iki kavram üzerinde durulduğu için bu biçime sahip tuvaler seçilmiştir.

Fiziksel deformeye yönelik hazırlanan çalışmaların son serisi *De-form* 3 serisidir. Bu seri tüm hastalıkların iyileştikten sonra iz bırakan yönü üzerine kurgulanmıştır. Araştırmacı bu çalışmanın içeriğini yine kendi yaşantılarından yola çıkarak oluşturmuştur. Doğumundan itibaren başından geçen ve bedeninde izi kalan tüm yaraların fotoğraflarını çekerek çalışmaya başlamıştır. Ardından çevresindeki kişilerin izlerine yer vererek çalışmayı derinleştirmiştir. Çalışma 600'ü aşkın yara fotoğrafı birleştirilerek oluşturulmuştur. Burada çalışmanın bir kısmı bulunmaktadır. Çalışma değişken bir yapıya sahiptir. Yer alacağı mekâna göre çalışmanın kurgusu ve sayısı değişmektedir.

Çalışmada hastalıklar neticesinde bedenin yüzeyinde oluşan bozulmalar bulunmaktadır. Burada bedende izi kalan her türden biçimsel bozulmaya yer verilmeye çalışılmıştır. Yara izlerinin seçiminde herhangi bir kısıtlama ya da sınırlama yapılmaksızın var olan yara izlerinin sebepleri göz ardı edilerek sadece bedendeki formsal bozulmalara yönelik bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

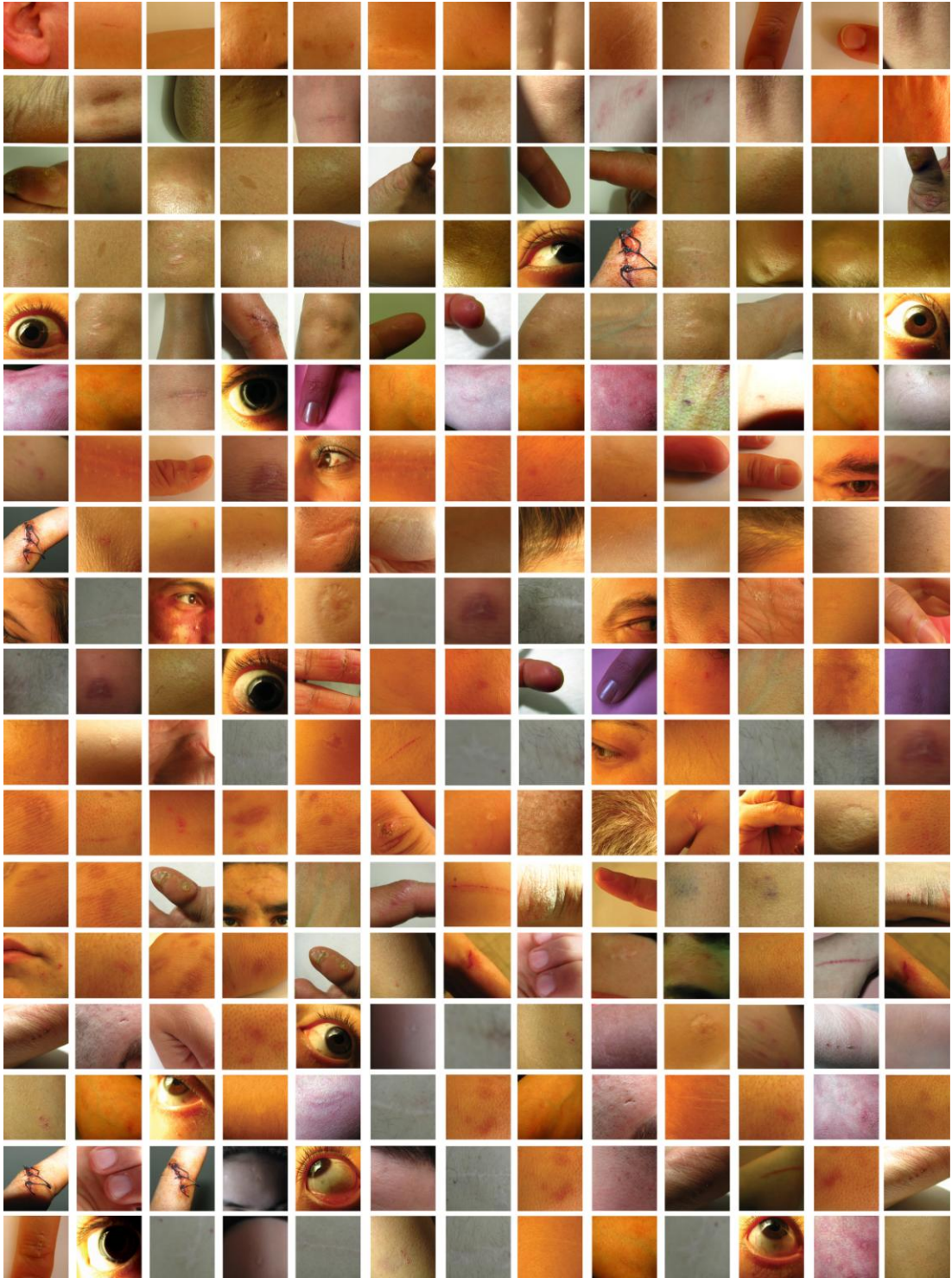
Çalışmada hastalıkların hayatı olumsuz yönde etkileyen özelliğinden yola çıkılarak hastalıkların sebep olduğu olumsuzlukları anımsatan izlerine dikkat çekmek hedeflemiştir. Araştırmacı hastalık iyileştikten sonra kalan izin geçmişte yaşanan olumsuzlukları anımsattığını fark eder ve araştırmacıya göre bedendeki her iz yaşanan hastalıkların, yaşanan sıkıntıların delili

¹⁰⁹ Muharrem Baytekin, **DNA Molekülünün Görevleri Nelerdir?**, www.fenokulu.net. Erişim Tarihi 22.08.2012

niteliğindedir. Hastalık gerçekleştikten sonra ya tedavi uygulanır ya da beden kendi kendini onarır ve iyileşme gerçekleşir. İyileştikten sonra yaşantı normale döner fakat bedendeki bu yara izleri bu yaşantıları ömür boyu anımsatır.

Çalışma, bedenin dışarıdan görülen fakat içeriden yönetilen işlevine vurgu yapma amacı da taşımaktadır. Bedenin içine dair gözlemler ancak yaralar sayesinde gerçekleştirilir, birçok yara bedenin içine dair ipucu niteliğindedir. Ayrıca yaralar bedendeki tersine hareketliliğin temsilidir. Bedeni doğum anındaki gibi pürüzsüz muhafaza etmek imkânsızdır, beden mutlaka bir darbeye deformeye maruz kalmıştır. Burada da beden formu hissedilmeden sadece formu bozan ize vurgu yapılmıştır. Çünkü aynı organı, aynı teni taşıma durumu tüm bedenlerde söz konusudur. Fakat tüm bedenler birbirlerinden kişisel farklılıklarıyla ve bedende oluşmuş yara izleriyle ayrılır. Yara izleri bulunduğu bedene ait olma özelliği taşır. Biriciktir.

Çalışma, dijital baskı tekniğinde hazırlanmıştır. Çalışmada malzeme olarak dijital baskısı alınan görseller ve bir tarafı yapışkanlı maket kartonu kullanılmıştır. Çalışma, yara fotoğraflarının hazırlanması ve hazırlanan fotoğrafların maket kartonları üzerine yapıştırılması olmak üzere iki aşamada oluşturulmuştur. Önce çalışmanın boyutu 10x10 cm genişliğinde belirlenmiştir. Daha sonra maket kartonları 10x10 cm ebatlarında kesilerek ilk aşamanın bir kısmı tamamlanmıştır. İkinci aşamada ise belirlenen yaraların fotoğrafları çekilmiştir. Ardından photoshop programıyla çalışmanın netleştirilmesi, dijital baskıda yer alan yaranın çevresinin temizlenmesi ve yaranın belirlenen ölçüye uygun olarak programda kesilmesi gibi müdahaleler yapılmıştır. Hazırlanan fotoğrafların dijital baskıları alınıp 10x10 cm ebatlarında kesilmiştir. Son olarak da maket kartonlarının yapışkanlı kısımlarına hazırlanan fotoğraflar yapıştırılarak çalışmaya son hali verilmiştir. Ardından tüm fotoğraflardan bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Resim 53: Zeynep Merve Çiçek, *De-form 3*, 2012, maket kartonu üzerine fotoğraf, her biri 10x10 cm

Uygulama çalışmalarının ilk üçü bedensel hastalıklardan yola çıkılarak oluşturulan fiziksel deformasyonlara yöneliktir. Uygulama çalışmalarının dördüncü çalışması olan *Şizofreniyi Anlamak* serisi ise ruhsal deformasyonlara yöneliktir. *De-form* serilerinin ardından araştırmacı bedende gözle görünmeyen fakat hayatı olumsuz yönde aksatması açısından diğer hastalıklarla ilişkisinin olduğunu düşündüğü ruhsal hastalıkları yansıtacak bir çalışma yapmak istemiştir ve *Şizofreniyi Anlamak* çalışmasını oluşturmuştur. Çalışma kâğıttan yapılmış yedi adet heykelden oluşmaktadır. Burada tüm ruhsal hastalıklara dair düşüncelere yer verilmiştir fakat çalışma sadece şizofreni hastalığını kapsamaktadır. Çalışmada şizofreni hastalığı hem tanı, tedavi süreçleri bakımından hem de anlaşılabilmesi bakımından irdelenmiştir.

Bedende bir aksaklık gerçekleştiğinde tıbbi müdahalelerle de olsa bu aksaklık gözle görülebilir ve somut bir şekilde giderilebilir. Fakat ruhsal hastalıklarda aynı durum söz konusu değildir. Çünkü gözle görülebilen bir aksaklık, bir bozulma bulunmamaktadır. Darbe kişinin bedenindedir ama bu durum sadece kişinin ifadesi yoluyla ve tavırlarındaki farklılıklarla anlaşılabilir. Bedende ruhun ve ruhtaki hastalıkların görünmeyişi ruhtaki hastalıkların tanımını ve tedavisini zorlaştırır. Ayrıca bu hastalıkları taşıyan kişilerin ne hissettiği de tam olarak bilinemez. Bu yüzden ruhsal hastalıklar somut olarak anlaşılmayan ve onarılması da somut olarak sağlanamayan hastalıklardır. Burada üzerinde durulan durum bu noktada başlar.

Araştırmacı, ruhsal hastalıkları çalışmalarına nasıl yansıtacağı konusunda çok düşünmüştür. Diğer çalışmalarında olduğu gibi hastalığın özelliklerinden yola çıkmak istemiştir. Bu hastalıkların bedende somut olarak görünmeme özelliğinden ve bu hastalıklarda önemli role sahip olan doktorlardan faydalanmak istemiştir. Çünkü bu hastalıkları en iyi tanıyan, tanımlayan ve tedavi eden kişiler doktorlardır. Ama bu hastalıkları tanımak, tanımlayabilmek ve tedavi edebilmek için bu hastalarla vakit de geçirmek gerekir. Dışarıdan gözlemleyerek ya da kısa süreli gözlemler yaparak

tanımlanabilecek ve anlaşılabilir bir hastalık söz konusu değildir. Yani bu hastalıkları en iyi anlayan kişiler doktorlar olarak görünür ama araştırmacıya göre onların bile anlaması bir yerde kısıtlı kalmaktadır. O yüzden araştırmacı çalışmayı biraz da doktorlara eleştiri niteliğinde hazırlamak istemiştir. Doktorları eleştirmesinin bir diğer sebebi; ruhsal hastalıkların tanı ve tedavi süreçlerinde bir somutluğun olmamasıdır. Doktorlar tamamen deneme, yanılma yöntemleriyle tedavi yoluna gitmektedirler. Uygun olduğu düşünülen bir ilaç denenir eğer ilaç beklenen düzeyde olumlu tepkiler vermezse değiştirilir ve başka ilaç denenir. Yani çok da tutarlı bir uygulamadan söz edilemez.

Buradaki önlüklerin içi boştur. İçinde kimse bulunmamaktadır. İçinin boş oluşu ruha karşı bir göndermedir. Bu boşluk hastalığın soyutlunu ifade etmektedir. Önlüklerin üzerlerinde yazılar bulunmaktadır. Üzerlerindeki yazılar doktorların eğitim-öğretim hayatlarında kullandıkları kitaplardan faydalanılarak çekilen fotokopilerdir. Fotokopiler önlüklerin üzerlerine yapıştırılmıştır. Fotokopilerde bulunan yazılar da doktorların sahip olduğu bilgi birikimini ifade etmektedir. Önlüklerin içinin boş oluşu bu açıdan da doktorların hastalığı tam olarak anlamama durumlarına karşı bir göndermedir. Önlükler yoluyla aynı anda hem doktorlar hem de hastalar konun kapsamına girmiştir. Burada ön plana çıkan doktorlar gibi görünür ama burada ön plana çıkan hastalığın anlaşılması durumudur. O yüzden de çalışmanın ismi *Şizofreniyi Anlamak*'tir.

Teknik olarak kâğıt heykel tekniği seçilmiştir. Gerçek doktor önlüklerinin tüm parçalarının kalıpları milaj kâğıdına çıkarılıp daha sonra milaj kâğıdından bu kalıplar 70x100 cm ebatında 300 gr. ağırlığında kâğıtlara çizilmiştir. Çizilen tüm parçalar zimba ve silikon yardımıyla birleştirilmiştir. Çalışmanın sağlam olması bakımından oluşturulan önlük formu belirli ölçülerde kesilen resim kâğıtlarının tutkallı suya batırılarak hazırlanan önlük formunun üzerine yapıştırılmasıyla desteklenmiştir. Önlük formu sağlam bir şekilde oluşturulduktan sonra ruhsal hastalıkların tanı ve tedavisini içeren

kitaplardan çekilen fotokopiler yine belli ölçülerde kesilerek su bazlı yapıştırıcı yardımıyla önlüklerin dış yüzeylerini komple kapatacak şekilde yapıştırılmıştır.

Resim 54: Zeynep Merve Çiçek, *Şizofreniyi Anlamak*, 2012, Karışık Teknik.

Çalışmaların son kısmı genetik deformasyonları içerir. Bu konuda iki seri çalışma yapılmıştır. Bu seriler *Trizomi 21* ve *Özel Buluşma* serileridir. Bu serilerde yer alan bireyler araştırmacının çalıştığı kurum olan TSK Sağlık Vakfı Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezi'nin öğrencileridir. Araştırmacı kurumda çalışmaya başladığında tez konusu bellidir ve genetik deformasyona yönelik çalışma yapmak konusunda herhangi bir planı yoktur. Araştırmacı kurumda çalıştığı sürelerde öğrencilerine yönelik gözlemlerde bulunur ve bu gözlemlerin ardından öğrencilerini tez konusu kapsamına alarak onları içeren resimler yapmaya karar verir.

Gelişimsel yetersizliği olan bireyler hem bedenlerindeki deformasyonları açısından hem de toplumdaki yadırgamalara dikkat çekmek açısından uygulama çalışmalarında yer almışlardır. Bu bireyler doğuştan deforme bedene sahiptirler. Onların yaşamını bu deformasyon ömür boyu etkilemektedir. Hatta onların yaşam tarzı bu durumlarına göre şekillenmektedir. Bu aksaklıklar hem onların hayatlarında hem de yakın çevrelerinin hayatlarında ömürleri boyu yer teşkil eder.

Bu çalışmalarda tüm bireyler farklılıkları göz ardı edilmeden doğal görünüşleriyle resmedilmişlerdir. Normal bireylerden farklılıkları olsa da bizim sahip olduğumuz yaşantılara sahiptirler. Ama bu farklılıkları gelişimsel yetersizliği olan tüm bireylerin toplumda yadırganmalarına sebep olabilmektedir. Bu bireyler dışarıya çıktıkları zaman toplumda; korku, tedirginlik, sıkılmışlık gibi tepkiler alabilmektedirler. Yakın çevrelerinde bile bu durum söz konusu olabilmektedir. Ve araştırmacıya göre bu yadırgamaların olmaması gerekmektedir. Bu seriler genetik deformasyonun haricinde toplumdaki yadırgamalara tepki niteliğindedir.

Bu bireyler ruhsal hastalıklara sahip bireyler gibi kedilerini ifade edemezler. Ne hissettikleri sadece ifadelerinden anlaşılabilir. Ondan dolayı ifadeleri çok önemlidir. İfadeleri çevrelerindeki kişiler için ipucu niteliğindedir. Bu yüzden çalışmalarda figürlerin ifadelerinin çizimi konusunda özen gösterilmiştir.

Bu serilerin ilki *Trizomi 21* serisidir. Burada trizomi 21 tanılı 21 bireyin portresi çizilmiştir. Çalışmada 32 adet portre bulunmaktadır. Geri kalan 11 portre serinin kompozisyonunu tamamlamak için aynı bireylerin farklı ifadelerinin yer aldığı portrelerdir. Burada portresi çizilen bireyler 2–20 yaş aralığındadır.

Resim 55: Zeynep Merve Çiçek, *Trizomi 21*, 2012, tuvale akrilik, küçük tuvallerin her biri 24x18 cm, büyük tuvallerin her biri 70x50 cm

Trizomi 21 kromozomlarla ilgili genetik bir bozukluktur. Bu bozukluğa down sendromu da denmektedir. Down sendromlu bireylerin bir kromozom fazlalıkları vardır. Normalde spermlerde ve kadının yumurta hücrelerinde 23 adet tek kromozom bulunur. Döllenme ile bunlar birleşip bebeğin 23 çift toplam 46 adet kromozomunu oluştururlar. Bazen sperm ya da yumurta hücresinde, kromozom yapımında bir hata olur ve spermde ya da yumurta hücresinde 21. kromozomdan bir yerine iki adet üretilir. Böylece anormal sperm veya yumurta hücresi 23 adet yerine 24 adet kromozom taşır (21 numaralı kromozom iki adet olmak üzere). Anormal sperm ya da yumurta hücresinin normal bir sperm ya da yumurta hücresi ile döllenmesi sonunda oluşan bebeğin toplam kromozom sayısı 47 adet (21 numaralı kromozomu ise 3 adet) olacaktır. Down sendromuna bu yüzden Trizomi 21

denilmektedir.¹¹⁰ Bu fazlalık onların deforme bir şekilde oluşmalarına sebep olur.

Bu deforme dış görünüşlerinde çok net bir şekilde algılanır. Bu sendrom doğuştan zeka geriliği, yüzde yapısal bozukluklar, işitme, görme bozuklukları ve diğer sağlık problemleri ile bir arada görülür. Bu saydığımız bozukluklar ağır ya da hafif olarak şahıslar arasında değişkenlikler göstermektedir. Bu bireylerin yüzleri yuvarlak ve basıktır, kafaları küçüktür, kafalarının arkası yassıdır. Enseleri kısa ve geniştir. Burun köprüleri yassıdır. Kulakları küçük ve üst kısımları kıvrıktır. Gözleri, çekik ve birbirinden ayrıktır. Ağızları küçüktür bu yüzden dilleri ağızların sığmaz. Vücutları gevşektir. Özellikle yeni doğanların pelte gibi bir hali vardır. Parmakları kısa ve tombuldur. Birçoğunun elinde simian hattı denilen, enlemesine kalın bir çizgi vardır. Normal bireylere oranla down sendromlu bireylerin yukarıda saydığımız şekilde birçok farklılıkları vardır. Diğer bireylere oranla farklılıkları olmasına rağmen aynı tanılı bireyler sayıldığı şekilde aynı farklılıklara sahiptir ve bu bireyler birbirlerine çok benzemektedirler. Araştırmacı biçimsel olarak diğer bireylerden farklı ama kendi aralarında aynı görünüme sahip oldukları için sadece down sendromlu bireyleri resimleyerek bir seri oluşturmuştur. Çalışmada 21 bireyin oluşu tanılarının adıyla tesadüfen benzerlik göstermiştir. Araştırmacı bu tanıya sahip 21 birey bulabilmiştir. Çalışmanın adı hem tanıyla hem de resimlenen bireylerin kişi sayılarının örtüşmesi dolayısıyla *Trizomi 21* olmuştur.

Teknik olarak akrilik boya tekniği tercih edilmiştir. Portrelerin detaylarında çini mürekkebinden de faydalanılmıştır. Down sendromlu bireylerin çok keskin yüz hatları yoktur. Bu yüzden bireyler resmedilirken yüzlerine dair çok detaylı bir betimleme bulunmamaktadır. 30 adet 24x18 ebatında, 2 adet 70x50 cm ebatında tuval kullanılmıştır. Çalışmadaki tüm

¹¹⁰ Philip W. Goetz, "Trizomi", **Ana Britannica**, İstanbul, Ana Yayıncılık, Cilt XXI, s.176.

tuvaller birbirinden bağımsızdır. Çalışmanın kurgusu değişiklik gösterebilir bir yapıdadır.

Bu konudaki diğer seri *Özel Buluşma* serisidir. Seride beş adet çalışma bulunmaktadır. *Özel Buluşma* serisinde gelişimsel yetersizliği olan down sendromu, mental retardasyon, yaygın gelişimsel bozukluk, selebral palsi, kas hastalığı gibi tanılar almış 2–30 yaş aralığındaki bireyler yer almaktadır. Çalışmalardaki bireylerin bazılarının görüntü bakımından deformasyonları yoktur. Bu bireyler görüntü bakımından mimikleri ve sabit bir noktaya odaklanan bakışlarıyla normal bireylere göre farklılıklara sahiptirler. Bu özellikler genelde otizm tanısı almış bireylerde görülür. Otizm tanısı almış bireylerin ayrıca stereotipik davranışlar bakımından farklılıklarının olduğu gözlemlenmiştir. Bu bireyler bu açıdan uygulama çalışmalarına dâhil edilmiştir.

Bu seride yine ön planda olan bireylerin ifadeleridir. Bireyler en doğal ifade ve tavırlarıyla resimlenmiştir. Çalışma bir buluşmayı yansıtmaktadır. Tüm bireyler bir mekânda buluşmuş gibi görünmektedirler. Bireylerin biçimleri konusunda herhangi bir yorumlama söz konusu değildir. Bireylerin okulda fotoğrafları çekilip daha sonra bir yerde buluşmuşlar gibi fotoğraftan faydalanılarak resimleri yapılmıştır. Araştırmacıyı bireylerin okuldaki doğal tavırları etkilediği için bu seriyi oluşturmuştur.

Teknik olarak akrilik boya tekniği ve lavi tekniği kullanılmıştır. Çalışmalarda mekânsal kurgu yoktur. Bireylerin orantıları sağlanarak yüzeye yerleştirilmişlerdir. Tuvaller 130x150 ebatındadır.

Tez kapsamında resimlenen tüm biçimler aslında kavramsal açıdan çirkinlik ifade eden biçimlerdir. Çalışmalara bakıldığında bir hastalık ya da çirkinlik hissedilmez. Araştırmacı çalışmaların tümünde bu çirkinlikleri göz ardı ederek biçimleri; işlev ve anlamları bakımından kendi yorumlamalarıyla ele alıp yansıtmıştır.

Resim 56: Zeynep Merve Çiçek, *Özel Buluşma 1*, 2012, Tuvale Akrilik ve Çini Mürekkebi,
130x150 cm

Resim 57: Zeynep Merve Çiçek, *Özel Buluşma 2*, 2012, tuvale akrilik ve çini mürekkebi, 130x150 cm

Resim 59: Zeynep Merve iek, *Özel Buluşma 3*, 2012, tuvale akrilik ve ini mürekkebi,
130x150 cm

Resim 59: Zeynep Merve iek, *Özel Buluşma 4*, 2012, tuvale akrilik ve ini mürekkebi,
130x150 cm

Resim 60: Zeynep Merve iek, *Özel Buluşma 5*, 2012, tuvale akrilik ve ini mürekkebi, 130x150 cm

SONUÇ

“Patolojik Beden Üzerine Görsel Yorumlar” adlı tez hastalığın, hastalıkla ilişkili kavramların tanımlanması ve hastalığın insanlık tarihinden itibaren sanatla ilişkisinin sorgulanması üzerine yapılmıştır. Araştırmada hastalığın insan hayatı üzerindeki etkilerinin sanatçılara esin kaynağı olduğu ve sanat eserlerine konu olarak yansıdığı görülmüştür.

Araştırmada, hastalık patolojinin kapsamı doğrultusunda ele alınmıştır. Patolojinin sanata, sanatın da patolojiye bağları irdelenmiş, hastalığın sanat tarihsel süreç içerisindeki bedensel, ruhsal anlamda biçim bozumsal yansımaları görüntüsel özellikler bakımından ve kavramsal açıdan incelenmiştir. İnceleme, patolojinin de sanatın içinde var olduğunu gözler önüne sererek; patolojideki gelişmelerin, sanat tarihinde bedenin incelenmesi açısından önemli bir konuma sahip olduğunu göstermiştir. Araştırmada hastalıkların bedendeki sistemi aksatma eğiliminde olduğu düşüncesi üzerinde durularak patolojik bedenin; bozulma ve bedende çirkinlik gibi göreceli değer yargılarına sebep olduğu, sanat alanında da bu değer yargıları ön planda tutularak eserlere yansıdığı gözlemlenmiştir.

Araştırma uygulamaların oluşturulmasıyla pekiştirilmiştir. Bedenin hem işlevsel hem kavramsal hem de göreceli yönleri üzerinde durularak her yönü üzerine ayrı ayrı çalışmalar üretilmiştir. Çalışmaların biçimsel ve düşünsel alt yapıları; bedendeki sisteme müdahale, bedene sahip olup bedenin iç sistemine ulaşamama durumu, bedendeki en küçük bir eksikliğin ya da fazlalığın bile yaşam boyu bedende hissedilir oluşu göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Tüm çalışmalar yaşamsal deneyim ve gözlem yoluyla hazırlanmıştır. Ayrıca çalışmalarda farklı malzeme denemeleri yapılmıştır. Tuval resmi, lavi, fotoğraf, kâğıt heykel, asetat üzerine çizim teknikleri kullanılmıştır. Alışıldık uygulamaların dışında bu tekniklerde: tuval, akrilik boya, asetat, cam kalem, cam boyası, fermuar; maket kartonu, fotoğraf; tutkal, kâğıt gibi malzemeler bir araya getirilmiştir.

Sonuç olarak sanat ve patolojik beden ilişkisi irdelenerek, konu sanat alanından çalışmalarla pekiştirilmiş, bedendeki aksaklıkların insan hayatına olan etkisi sanatsal bir araştırmayla ortaya koyulmuştur.

KAYNAKÇA

ANKER, Suzanne, “Ebedi Alev / Hareket Yeteneği Olarak Beyin”, **Temelde İnsan**, çev. Kemal Atakay, İstanbul, Pera Müzesi Yayını, Boyut Matbaacılık, Nisan, 2011

ASILTÜRK, Baki, “Şiir ve Hastalık Metaforu”, **Yasak Meyve**, yay. haz.: Komşu Yayınevi, İstanbul, Ege Basım, 49, Mart/Nisan 2011, s.49-53.

ATEŞ, Metin, **Sağlık Sistemleri**, İstanbul, Gereklı Kitap, Şubat 2011.

BADUR, Selim, “Tıp Tarihinde Kan”, **Cogito**, sayı:37, YKY, İstanbul 2003, s.85-107.

BAŞARIR, Gülgün, “Gerçek Bir Sanatçı Picasso”, **Artist**, İstanbul, Mart 2006, s.49-54.

BAYTEKİN, Muharrem, “DNA Molekülünün Görevleri Nelerdir?”, www.fenokulu.net. Erişim Tarihi 22.08.2012

BEAUJEN, Dieter, **Van Gogh**, İstanbul, Literatür, 2005.

CORBİN, Alain, COURTİNE Jean-Jacques, VİGARELLO, Georges, **Bedenin Tarihi 1: Rönesans’tan Aydınlanma’ya**, , çev.: Saadet Özen, İstanbul, YKY, Mayıs 2008.

CORBİN, Alain, COURTİNE Jean-Jacques, VİGARELLO, Georges, **Bedenin Tarihi 2: Fransız Devrimi’nden Büyük Savaş’a**, çev.: Orçun Türkay, İstanbul, YKY, Mayıs 2011, s.227.

CÖMERT, Bedrettin, **Mitoloji ve İkonografi**, Ankara, Öteki Matbaası, Aytaç Yayınevi, Ocak 1999

ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2002

DETHLEFSEN, Thorwald, DAHLKE, Ruediger, **Hastalık İyileşmeye Giden Yoldur**, yay. haz.: Nezih Başgelen, çev.: Berrin Bilgin Haznedar, Birinci Baskı, İstanbul, Kanaat Basımevi, 2002.

ECO, Umberto, **Çirkinliğin Tarihi**, çev.: Anaca Uysal Ergün v.d., İstanbul, Doğan Kitap, Kasım 2009.

ECO, Umberto, **Güzelliğin Tarihi**, çev.: Ali Cevdet Akkoyunlu v.d., İstanbul, Doğan Kitap, Nisan 2006.

ERGÜVEN, Mehmet Ergüven, **Neş'e Erdok**, İstanbul, Bilim Sanat Galerisi, 1997.

GEDİKOĞLU, Gökhan, USUBÜTÜN, Alp, "Dünyada Patolojinin Gelişimi", **Türk Patoloji Dergisi**, Ankara, Buluş Tasarım ve Matbaacılık, Cilt 23, Sayı 2, 2007, s.68–73. www.turkipath.com. Erişim Tarihi: 06.05.2012

GENCER, Tuğba; "İnsanların Tarih Boyunca Hastalıklarla Mücadelesi", www.istanbulburda.com. Erişim Tarihi 05.04.2012

GOETZ , Philip W., "Teratoloji", **Ana Britannica**, İstanbul, Ana Yayıncılık, Cilt XX, s.536.

GOETZ, Philip W., "Trizomi", **Ana Britannica**, İstanbul, Ana Yayıncılık, Cilt XXI, s.176.

GOMBRİCH, Ernst, **Sanatın Öyküsü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, çev.: Erol Erduran-Ömer Erduran, 4.Basım, Eylül 2004.

GÜLERYÜZ, Mehmet, **Oradan Oraya**, Yapı Kredi Yayınları, yay.haz., Mine Haydaroğlu, İstanbul, 28 Kasım 2007-14 Ocak 2008.

HAGENS, Gunther von, **Body Worlds**, ed.: Angelina Whalley, İstanbul, Arts & Sciences, Aralık 2010.

İNAL, Günseli, “Kızıl Tanrıça: Keskin Soğuk Yakıcı Ateş”, **Artist Modern**, İstanbul, Ekim 2008, s.54-58.

İnsan Vücudu, yay. haz.: Sevil Kıvan, çev.: M. Saba Kestef, 25.baskı, İstanbul, Acar Basım, Haziran 2008.

KINAY, Cahid, **Sanat Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

KUZEY, Gamze Mocan, **Temel Patoloji**, Ankara, Güneş Kitabevi, 2007

LEPPERT, Richard, **Sanatta Anlamın Görüntüsü**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2009

“Ölümden Az Önce Hayat - Walter Schels”, www.fotoğrafya.gen.tr. Erişim Tarihi 10.01.2012

PELVANOĞLU, Burcu, “Yüksel Arslan’ın İronik Mitolojisi”, **Sanat Dünyamız**, YKY, İstanbul, 113, Kasım-Aralık 2009, s.54–63.

SCHAMA, Simon, “Jenny Saville ile Röportaj”, **Artist Modern**, İstanbul, Şubat 2010, s.32-41.

SEZGİN, Deniz, **Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.

SONTAG, Suzan, **Bir Metafor Olarak Hastalık**, çev.: Osman Akinhay, Birinci Basım, İstanbul, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005.

TULUM, Hande, [Jessice Harrison] Bir Okuma Denemesi: Çirkin ve Güzeli Arasında, www.futuristika.org, Erişim Tarihi: 02.12.2012.

TURANİ, Adnan, **Dünya Sanat Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 11. Basım, Kasım 2005.

TURHANLI, Halil, **Rehineler**, www.birgun.net, Erişim Tarihi: 02.12.2012.

TURANLI, Pınar, "Bacon'un Lunapark Aynaları", **Artist Modern**, İstanbul, Ekim, 2008, s.60-64.

UYGUR, Nermi, **Yaşama Felsefesi**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, Ekim 1981.

ÜMER,Engin, "Francis Bacon'un Portreleri", **Artist Modern**, İstanbul, Mart 2010, s.40-45.

WEIERMAIR, Peret, "**Çağdaş Sanatta Kan Üzerine Düşünceler**", Cogito, sayı:37, YKY, İstanbul 2003, s.244–246.

YABANLIOĞLU, Dilek İlge, "Gelman Koleksiyonu'ndan Frida Kahlo ve Diego Rivera", **Artist**, İstanbul, Şubat-Mart 2011, s.43-47.

YENERMAN, Münevver, **Genel Patoloji 1**, İstanbul, Nobel Tıp Kitapevleri, 1994.

ÖZET

[ÇİÇEK, Zeynep Merve]. [Patolojik Beden Üzerine Görsel Yorumlar], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2012]

“Patolojik Beden Üzerine Görsel Yorumlar” adlı tezin amacı hastalığın beden üzerindeki etkisine dikkat çekerek hasta beden ve sanat ilişkisini kurmaktır. Bu amaç doğrultusunda hastalık bilimsel ve felsefi tanımlamalarla açıklanarak sanat tarihiyle paralel olarak irdelenmiştir. Hastalığın sanat tarihiyle ilişkili olarak tarihsel sürecine, bu konu kapsamında eser üreten sanatçılara ve sanat eserlerine yer verilmiştir. Yapılan araştırmalar çerçevesinde hastalık meselesi uygulama çalışmalarında kavramsal olarak sorgulanmıştır.

Araştırma; araştırma, gözlem ve uygulama yöntemlerini içermektedir. Konu ile ilgili kaynaklardan araştırma yapılarak veri elde edilmiştir. Araştırmada, hasta bireyler üzerine araştırmacının kendi bedeninde ve yakın çevresinde; gelişimsel yetersizliği olan bireyler üzerine ise TSK Sağlık Vakfı Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezi’nde gözlem ve inceleme yapılmıştır. Elde edilen verilerden ve yapılan gözlemlerden faydalanılarak uygulama çalışmalarının içeriği oluşturulmuştur. Uygulama çalışmalarında akrilik, lavi, fotoğraf ve kâğıt heykel teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmaya göre; patolojinin sanatın içinde var olduğu sonucuna varılmış ve patolojideki gelişmelerin sanat tarihinde bedeninin incelenmesi açısından önemli bir konuma sahip olduğu gözlenmiştir. Uygulama çalışmalarının oluşturulmasıyla da konunun pekişmesi sağlanarak sanat ve patolojik beden ilişkisi sanatsal bir yorumla ortaya koyulmuştur.

Anahtar Sözcükler

- 1) Patoloji ve Sanat**
- 2) Hastalık ve Sanat**
- 3) Hastalık**
- 4) Bozulma**
- 5) Çirkinlik**

ABSTRACT

[ÇIÇEK, Zeynep Merve]. [Visual Interpretation on Pathological Body], [M. Sc. Thesis] Ankara, [2012]

The aim of the thesis is establishing relationship between patient body and art by drawing attention to the impact of the disease on body. By considering this aim, disease are examined in parallel with history of art and explained with the help of scientific and philosophical definitions. Historical duration of disease in relation to art history, artworks and artists producing works within the scope of this topic are given. Disease matter is examined conceptually on application studies within the framework researches.

This study involves researches, observations and method of applications. Data are obtained by making investigations on sources on the subject. Observations and investigations are made on researcher's own body and near surroundings for patients and Turkish Armed Forces Health Foundation Special Education School and Rehabilitation Center for individuals who have developmental disabilities. Content of application studies are established by making use of obtained data and observations. Acrylic, lavi, photography and paper sculpture techniques are used in applications.

According to research, it is concluded that pathology exists in art and developments in pathology have significant role in history of art within the framework of examining the body. Relationship between art and pathological body stated with an artistic interpretation by method of applications.

Key Words

- 1) Pathology and Art**
- 2) Disease and Art**
- 3) Disease**
- 4) Degeneracy**
- 5) Ugliness**